

Socialinių, psichologinių ir teisinių veiksnių reikšmė šeimos santykių transformacijai, sąlygojančiai tėvystės statuso sumenkinimą

Tradicinėje visuomenėje individo, užimančio įvairius statusus, pareigos ir teisės neprieštaravo kito individo teisėms ir tokiu būdu ne tik susiformuodavo atitinkamo elgesio standartas, bet ir būdavo pasiekiami socialinių santykių pusiausvyra. Modernioje susiskaldžiusioje visuomenėje daugybė situacijų ir mažai standartizuoto elgesio normų nesuteikia tai pačiai pasidalijusiai visuomenei pusiausvyros ir sutarimo, bet, priešingai, kursto naujus visuomenės konfliktus.

In traditional society rights and obligations of a person occupying a certain position did not contradict the individual rights and obligations of another person. In this way a standard of certain behaviour was formed and the balance of social relations achieved. In modern divided society numerous possible situations and few norms of standard behaviour does not provide a balance and concord of the divided society but contrarily stokes new social conflicts.

Įvadas

Pasirinkus šios temos pavadinimą, jos kryptį nustatyti padėjo du dalykai. Pirmas – kalbininkams pavadinime *tėvystės statusą* pakeitus *tėvystės vaidmenį* sąvoka teko daugiau pasidomėti, ar šie žodžiai turi tą pačią socialinę reikšmę, ar jie tarpusavyje skiriasi; jei šie terminai tarpusavyje skiriasi, tenka atsakyti, ar jie turi tam tikrų sąlyčių ir kuo jie tarpusavyje skiriasi. Tą tyrimą atliekant buvo remtasi skaitytu anekdotu, pasakojančiu, kad vyras su žmona žiūri televizorių ir žmona sako vyrui: „Pažiūrėk, kaip ten vyras myli savo žmoną.“ O vyras jai atsako: „Bet už tai jis gauna pinigų.“ Tad iš viso to ir išplaukia tyrinėjimo **t i k s l a s b e i o b j e k t a s**: *taikant* analitinį socialinių santykių stebėjimo būdą atskleisti santuokoje/šeimoje gyvenančiųjų statuso ir vaidmenų tapatumo ir skirtumo pasiskirstymą. Šiandienis statuso pripažinimas vienais atvejais, pavyzdžiui, kai kalbama apie Seimo narį, diplomata, remiasi iš statuso išplaukiančių taisyklių pagrįstu supratimu, niekad nesakoma, kad šie asmenys atlieka vaidmenį, o tuo tarpu tėvystės atveju pastarasis statusas yra tiek nuvertintas, kad apie tėvystę vis dažniau kalbama ne kaip apie socialinę padėtį, bet tik kaip apie atliekamą vaidmenį, kurį, atrodo, gali atlikti bet kas, kai tik to nori.

Svarstant šeimos, tėvystės, moters, vyro politiką, išreiškiamą per teisę, norėtusi prisiminti Jean Bethke Elshtain knygą *Vyro viešumas, moters privatumas*, kurios pratarėme¹

rašoma, kad autorei rašant šią knygą įtakos padarė Rousseau požiūris. Anot jo, jei mąstytojas nori atskirti politiką nuo dorovės, niekada nesupras nei vienos, nei kitos. Todėl kad atsisakė tokio atskyrimo, jai pavyko perprasti abi šias sritis. Todėl, J. B. Elshtain manymu, šių laikų politikos uždavinys kaip tik turėtų, kiek tik įmanoma, byloti tiesą apie žmogaus padėtį, kad geriau pamatytume iš jos kylančius pavojus ir galimybes. Neslėpdama, kad ji pati yra išauklėta krikščioniškos tradicijos dvasia, J. B. Elshtain šį procesą vadina *liudijimu*. Tas, kas liudija, išsako bebalsių, ignoruojamų, skriaudžiamų ar nepastebimų visuomenės narių nepasitenkinimą. Liudytojas nurodo ir šio kentėjimo priežastis, kad bebalsis atgautų balsą, šauktųsi teisingumo, reikalautų, kad jį pamatytų. Liudytojas, anot Elshtain, yra ramybės drumstėjas, nes jis griaua oficialaus nežinojimo ramybę. Liudijimo procesas – tai ne negailestingas visų socialinių formų apnuoginimas, bet, švelnesne forma sakant, tai ryžtinga veikla, painiavos išnarpliojimas, mistifikacijos nuvalymas ir moralinių bei politinių sprendimų siūlymas. Viešumo ir privatumo kelias nepanašus į tiesų ir lygų šiuolaikinį greitkelių, kuriame beveik nėra netikėtumų. Čia, priešingai, pilna vingių, nelauktų posūkių, anksčiau pramintų takų, šiurpių, netgi pavojingų duobių, aklaviečių, nepatikimų krypčių. Todėl kalbėdami apie viešumą ir privatumą, mes kalbame apie tai, kaip žmonės konstravo, orientavo, tvarkė ir įsivaizdavo savo ir kitų gyvenimą. J. B. Elshtain mano, kad kai kam gali atrodyti neprotinga šiuolaikinės feministės analizuoti taip pat rimtai ir detalai, kaip nagrinėjami *didieji* protai; ji neabejoja, kad ne visus feministiškai nusiteikusius pavyks įtikinti, jog reikia studijuoti ir *patriarchalinius* teoretikus. Jos tai nestebina, nes kiekvienas norėtų, kad būtų kritikuojamas kas nors kitas, o ne mes patys, kaip tradicijos ar kokio nors judėjimo palaikytojai. Visi esame pritaikyti ir sukurti tokiam gyvenimo būdui, kurio viešosios ir privačiosios formos yra susijusios su pamatinių sąvokų ir taisyklių puoselėjimu arba deformavimu, kai mūsų sugebėjimai tikslingai veikti sustiprinami arba nuvertinami (tai straipsnio tyrimo metaodas).

Visose visuomenėse šeima, kaip žmonių grupė, susijusi giminytės ryšiais ir yra socialinio gyvenimo pagrindas. Tradiciškai šeima tenkina daug socialinių poreikių, pavyzdžiui, teikia saugumą vaikams ir motinoms, perduoda visuomenės vertybes ir normas, kontroliuoja jų laikymąsi, talkina šeimos nariams ekonomiškai, reguliuoja individų seksualinį gyvenimą, užtikrina nuosavybės tęstinumą ir t. t. Anot lygių galimybių siekėjų, tradicinius moters vaidmenis įtvirtina seksistinė socializacija, kuriai yra priskiriamos patriarchalinės nuostatos. Demokratinė vertybių požiūriu mokymo turinys turėtų formuoti socialinį lyties tapatumą, atsižvelgiant į realų pasaulį, ir atspindėti lygias lyčių ir savirealizacijos galimybes. Nors šiandien dominuoja santuokinės, arba, kitaip sakant, branduolinės (vyro, moters, vaikų), arba išplėtinės (tėvai, vaikai, seneliai, dėdės, tetos), šeimos modelis, tačiau istorinėje perspektyvoje šeima atsiskleidžia kaip kintantis institutas. Šeima gali būti: patri-lokalinė – besiglaudžianti prie vyro giminės; matrilokalinė – besiglaudžianti prie motinos giminės; neolokalinė – susikūrusi autonomiją; patriarchalinė, kai vyrauja vyro autoritetas; matriarchalinė, kai dominuoja moteris; egalitarinė, kai vyras ir moteris dalijasi autoritetu; monogaminė – vienas vyras – viena žmona arba poligaminė, kuri pasižymi daugpatyste; sąlygiškai seksualinių mažumų homoseksuliniu principu susiformavusi šeima. Vienas ar kitas šeimos modelis yra glaudžiai susijęs su bendra visuomenės struktūra. Politika ir institucinės struktūros yra labai svarbūs faktoriai formuojant gyvenimo sąlygas ir institu-

cionalizuojant lyčių konstrukcijas. Tačiau kai kalbama apie lyčių integravimo strategiją ir lyčių lygybę, reiškiančią vienodą moterų ir vyrų su jų esminiais skirtumais bei skirtingais vaidmenimis visuomenėje vertinimą ir priimtinumą, tuomet lygybės strategai kalba apie lygybę, kaip teisę būti skirtingiems, tai reiškia, kad, atsižvelgiant į vyrų ir moterų skirtumus, susijusius su klase, politiniais įsitikinimais, religija, etniškumu, rase, seksualine orientacija, būtina užtikrinti, kad lyčių konstrukcijos paliktų vietos skirtumams ir eliminuotų hierarchijos sampratą.²

Seksualinės revoliucijos įtaka šeimos santykiams

Nuorodos į rangus, tvarką ir laipsnius nenutrūkstamai driekiasi nuo antikos laikų. Tocqueville'is stebėdamas Anglijos aristokratiją pastebi, kad tarnai sudaro atskirą klasę. Statuso laipsniai šioje klasėje yra taip giliai įaugę, kaip ir šeiminių klasėje. Ištosios tarnų kartos gali eiti viena po kitos, jų padėtis nesikeičia. Šeimininkai ir tarnai, sudarydami skirtingus lygmenis, visada yra skirtingi, bet valdomi tų pačių principų. Tokie aristokratinė sandara turėjo įtakos tiek tarnų, tiek šeiminių pažiuroms, papročiams ir moralei. Kaip tarnų, taip ir šeiminių klasėje buvo palankios sąlygos įsigalėti garbės, tarnybos, dorybės ir lemties sąvokoms. Tiek tarnų, tiek šeiminių kartos paveldėdavo savo padėtį; tos pačios tarnų giminės kartų kartos gyveno tų pačių šeiminių giminės namuose, toks kartų santykis darė didelį poveikį šių dviejų žmonių grupių tarpusavio santykiams. Draugėn subūręs laikas juos jungė prisiminimais ir tuo jie supanašėdavo.³ Švietimo amžiuje pastebime tradicinės hierarchijos kritikos pakilimą ir bendrą filosofinę panieką viskam, kas feodališka, o XIX a. jau pastebime revoliucinės demokratijos augimą ir industrializmą, tarsi rangai, tvarka ir laipsniai būtų ne žmogaus, o Dievo potvarkis. Seniesiems kriterijams netekus galios, žmogus pradėjo nebeišsiskirti arba mažai išsiskirti iš kitų savo kilme, padėtimi, profesija. Jei aristokratinėje visuomenėje pinigai patenkina tik vieną kitą iš daugybės troškimų, tai demokratinėje visuomenėje statusą nulemia pinigai, galintys patenkinti visus troškumus. Kai kilmės aristokratiją pakeičia pinigų aristokratija, socialinė žmogaus vertė nėra aiški ir visam laikui apibrėžta; ji yra nuolat kintanti dėl turtinės padėties, rangai išlieka, bet tik iš pirmo žvilgsnio neaišku, kas juos užima. Todėl demokratinėje visuomenėje nuolatinis dėmesys skiriamas individualiems pasiekimams, socialiniam pranašumui ir nevisavertiškumui, prestižo kūrimui. Pasitraukiant socialinei klasei ir plečiantis politinės ir moralinės lygybės kombinacijai atsirado vis didesnis rūpestis dėl statuso. Kai nelygybė yra visuomenės pripažintas įstatymas, kontrastai tiek nerėžia akies, kai viskas yra maždaug tokio paties lygio, menkiausia nelygybė žeidžia; todėl kuo didesnė lygybė, tuo jos troškimas darosi vis labiau nepasotinamas, nes lygybė yra sunkiai suvokiamas tikslas, galys patenkinti visus žmones. Todėl, A. Tocqueville'io manymu, tokiomis sąlygomis, net tobulai sulyginus politines, teises ir ekonomines galimybes, likę skirtumai ir nelygybė – intelektualinė, kultūrinė, socialinė – tik padidės, nes juo didesnė lygybė, juo jos troškimas darosi vis nepasotinamesnis.⁴

Šių dienų pasaulyje lygybės klausimo kėlimas yra svarbus ir populiarus dalykas. Bendrajai laisvei yra būdinga bendra lygybė. Lygybė, kaip pirminės laisvės padarinys yra tam tikra prasme tik pereinamoji būseną. Todėl tarp laisvės ir lygybės visada yra dviprasmiš-

kas santykis: nepaisant lygybės sau giminiškų socialinių dalyvių atžvilgiu, neretai kiekvienas nori įgyti tokią padėtį, kuri tam tikra prasme jam yra patogesnė arba net pranokstanti pačius troškimus. Užtenka prisiminti svarbiausias revoliucijas. Jei revoliuciją pirmiausia suprasime kaip bendrą ir cikliškai besiformuojančios politinės sistemos su jai būdingais pokyčiais reiškinį, XVII–XVIII a. revoliucija laikyta tai, kas per reliatyviai trumpą laikotarpį pakeičia socialinius ir ekonominius santykius ir politines struktūras. Nesvarbu, ar to būtų siekiama prievarta, ar tai kiltų iš pačios sistemos, tiriant revoliucijos priežastis, palengva darosi aišku, kokių norminių pagrindų plėtojami politiniai veiksmai ir reiškiasi pati revoliucija, kartu suteikianti autonomiškumą ir savo kuriamai teisei.⁵ Todėl visada, norint suprasti žmogaus socialinių santykių raidos istoriją, motyvuojančias jėgas, suvokimus, išvalgas, atradimus, reikalia žvelgti tiek į atskirus žmones, tiek į sistemas, kurios yra orientuotos ne į žmogų, o į įvairiausių *-izmus*, sekėjams tampančius nauja religija. Tik pažvelkime į socializmą, kapitalizmą, utilitarizmą, pragmatizmą, nominalizmą, realizmą, liberalizmą, homoseksualizmą, feminizmą ir pamatysime, kad mes nagrinėdami sistemas iš tikrųjų nagrinėjame jų idėjas.

Patyrinėjus išsilaisvinimą iš pavaldumo giliau, vis aiškiau atsiskleidžia dominavimo troškimas. Su tuo pasirodo ir prioritetinio socialinio statuso požymiai. Tiek aristokratijos, tiek buržuazijos, tiek kilmės, tiek klasių nykimo procesai parodo, kaip vienos politinės masės perima hierarchiją kitų atžvilgiu. Ne veltui C. Marxui atrodė, kad moderni visuomenė yra paremta solidžia klase, kurioje valdžia, turtas ir statusas priklauso nuo klasių kaip feodalizme. Pastarajam žlugus, buržuazinė visuomenė nepanaikino klasių priešingumų, tik išskėlė naujas klases, naujas engimo sąlygas ir naujas kovos formas vietoj senųjų. Nors Marxas tikėjosi pirmą kartą visuomenės istorijoje sukurti beklasę struktūrą, tačiau pats pripažindamas buržuazijos klasinį tik kilmingųjų viešpatavimą, sykiu pripažino jai modernios Europos sukūrimą. Marxas matė ateities Europą dialektinių istorinių jėgų raidos stadijoje, ir kaip buržuazija suardė žemvaldžių aristokratiją, taip, anot jo, proletariatas turėtų pasielgti su buržuazija (prisiminkime proletariato diktatūrą), nors buržuazija embrioninėje proletariato stadijoje yra absoliučiai svarbi. Jo nuomone, klasės požymis – subjektyvus įsisąmoninimas. Nepaisant darbo ir produktyvaus buržuazinio vaidmens reikšmės, formuojantis klasei yra labai svarbus konfliktas, fiksuojantis klasinę ištikimybę ir sąmonės struktūrą, nes tik konfliktas gali sumenkinti nereikšmingą kitos klasės lygmenį. Kad įvyktų liaudies revoliucija, tam tikros pilietinės visuomenės klasės išsilaisvinimas turi atstovauti visai visuomenei, kita klasė turi sukaupti savyje visas visuomenės blygbes, o tam tikra socialinė sfera turi būti laikoma pripažintu nusikaltimu visai visuomenei, būtina, kad viena klasė būtų vaduotoja, o kita klasė atvira engėja. Tačiau iš tikrųjų proletariato pyktis buvo dažniausiai nukreiptas ne prieš aukščiausias klases, o prieš buržuaziją, kadangi proletariatas paprasčiausiai virš savęs kaip sėkmės laiptelį matė buržuaziją, iki kurios sutelkęs jėgas proletariatas siekė pakilti.⁶

Konkurencingas žmonių santykių bruožas atsiranda ir per šeimą, sureguliusią ir sukūrusią lytinių žmonių santykių taisykles, o šiuo metu neretai įvardijamą kaip tradicinių patriarchalinių taisyklių, stereotipų ugdytoją ir tampančią nepageidaujamą. Žvilgsnis į šeimą mums leidžia pažvelgti į seksualumo iškilimą, o vėliau ir seksualinės revoliucijos atsiradimą ir laisvą seksualinių santykių susiformavimą. XVII a. sutelkus dėmesį į suau-

gusių žmonių ir santuokinių porų seksualumą ir padorumo taisykles iškilo būtinybė slėpti kūną ir vadovautis drovumo imperatyvais, o XX a. pastebėta, kad pradėjo silpnėti seksualumo slopinimo mechanizmai, kartu tarsi buvo pereinama nuo prigimtinių seksualumo interdikto prie santykinės ikivedybinių arba nesantuokinių ryšių tolerancijos, vadinamųjų iškrypimų, norminio nepasmerkimo. XVIII a. pabaigoje tarpininkaujant pedagogikai, mediciniai ir ekonomikai seksas virto ne vien pasaulietiniu, bet ir valstybiniu dalyku, dėl kurio visas socialinis kūnas ir beveik kiekvienas narys per krikščionišką – tiek katalikišką, tiek protestantišką – atgailą buvo pašauktas save saugoti. Atsiejus sekso mediciną nuo bendrosios kūno medicinos buvo išskirtas lytinis instinktas, kurio dėka, be organinių pakitimų, buvo įmanoma parodyti įvairias anomalijas, nukrypimus, lėtines ligas ar patologinius procesus. O medicininė-psichologinė iškrypimų sritis netrukus permė moralinių vertinimų estafetę. Paveldimumo analizė lytiniams santykiams pradėjo skirti biologinę atsakomybę, kurios reguliavimas perėjo medicininio, politinio ir valstybinio reguliavimo žinion. Psichiatrija ir jurisprudencija tapo ištisa socialine praktika, suteikusia sekso technologijai pavojingos galios su toli siekiančiais padariniais. Taigi čia galima išskirti sąžinės ir doros ugdymo procedūras, būdingas XVI a., ir medicininį sekso technologijų atsiradimą XIX a. Tiek aristokratinėi, tiek buržuazinei šeimai, kaip kontrolės instancijai, rūpėjo kuo greičiau pastebėti galimas sekso patologijas bei nukrypimus, kad kuo greičiau būtų išrastos racionalios padėtų koreguojančios technologijos. Seksui tapo labai jautri pirmiausia šeima, todėl ji pirmoji tapo ir psichiatrijos objektu. Seksualizavus dykinėjančią aukštuomenės moterį, priskyrus jai naują santuokinių ir gimdytojiškų įsipareigojimų našta, netrukus visuomenėje iškilo nervinga, nuo isterijos priepuolių kenčianti moteris. Isterijos sureikšminimas, vertinant moters kūną, turėjo organinį ryšį su socialiniu kūnu. Šeimos aplinka su vaikais, kuriems duodama ne tik gyvenimo pradžia, bet ir turi būti garantuotas tolimesnis jų gyvenimas, išsaugojant biologinį ir moralinį atsakingumą už visą jų auklėjimą, motina su savo nervingos moters įvaizdžiu tampa labiausiai regimi. Buržuazijai investavus į savo ateitį, seksui patikėjo ir savo sielą. Aristokratijai aukštinant savo kūną pagal seniausius protėvių ir kilmingų santuokų kriterijus, buržuazija atsidavė kūnui kreipdama dėmesį į palikuonis ir savo organizmo sveikatą. Sutelkus dėmesį į savo genealogiją, buržuazijos kraujas tapo jos seksas. Kūno sureikšminimas tapo buržuazijos hegemonijos didėjimu ir ne vien dėl rinkos kainos, kuri buvo įgyjama darbo jėga, bet dėl to, ką politikoje, ekonomikoje ir istorijoje buržuazijai reiškė jos nuosavo kūno kultūra, priklausanti nuo viešpatavimo. Suteikus tokius įgaliojimus savo seksui, iš pradžių rūpėjo ne slopinti eksploatuojamas klases, bet rūpintis kūnu, jėga, ilgaamžiškumu, palikuonimis, t. y. save teigti, o ne kitą pavergti. Tačiau, kaip pastebime, XIX a. pavyzdinės šeimos modelis buvo jau likęs kaip politinės kontrolės ir ekonominio sureguliuojimo, būtino pajungti proletariatą, priemonė. XIX a. pabaigoje medicininė ir juridinė iškrypimų kontrolė jau buvo skirta bendrosios visuomenės bei rasės globai. Taip seksualumo dispozityvas, parengtas privilegijuotoms klasėms ir tų pačių klasių sudarytas, pasklido po visus sluoksnius, nors nebuvo visur vienodas. O praradusieji išskirtinę privilegiją rūpintis savo seksualumu kartu įgijo privilegiją stipriau negu kiti išgyventi tai, kas jiems uždrausta, ir gavo teisę naudotis metodu, leidžiančiu atmesti slopinimą. Būtų neteisinga teigti, kad seksualumo dispozityvas pakeitė santuokinių ryšių dispozityvą. Iš tiesų pirmasis šiandien siekia antrąjį pridengti,

tačiau jis jo nepanaikino, nes seksualumo dispozityvas išsirutuliojo iš santuokinių ryšių. Seksualumo dispozityvą istoriškai formavo atgaila, sąžinės patikrinimas dėl santuokinės neištikimybės, nesantuokinių ryšių, kraujomaišos, teisėto ar neteisėto jungtvių akto. Vėliau nuo santykio problematikos buvo pereita prie kūno problematikos, kūno pojūčių, malonumo prigimties. Seksualumui susikoncentravus šeimoje, šeimos ląstelės plėtotė buvo nukreipta dviem kryptimis: vyro – žmonos ir tėvų – vaikų. Michelis Foucault teigia, jog nedera šeimos šiulaikine forma suvokti kaip socialinės, ekonominės ir politinės santuokos struktūros, atmetančios seksualumą ar bent jį varžančios, kuo smarkiau slopinančios ir jam paliekančios tiktai naudingas funkcijas. Juk šeima laiduoja tokį seksualumą, kuris nesitenkina ypatingomis santuokos teisėmis, tuo pat metu leisdamas, kad į santuokos sistemas įsismelktų visai nauja, iki šiol nežinoma valdžios taktika. Šeima – tai vieta, kurioje kryžiuojasi santuokiniai ryšiai ir seksualumas, ji perkelia įstatymo ir teisės dimensiją į seksualumo dispozityvą, o malonumus bei intensyvius pojūčius į santuokos režimą.⁷

Peter Sloterdijk analizuodamas XIX–XX a. cinizmo apraiškas Europoje bei iš kur atsiranda nihilistinė pažiūra į dvasinę kultūrą, pasitelkęs senovės kinikų taikytus metodus: juoką, plūdimą, išpuolius, stebi, kaip priešiškos jėgos veikia įvairias švietėjiškas kritikos strategijas ir pagaliau, kaip kritika tampa moderniuoju cinizmu. P. Sloterdijk pažvelgia ir į seksualinį kinizmą, kurį jis taip pavadina dėl materialaus atsako ir kiniško kovingumo. Krikščioniškoji idealistinė vartosena žodžiu *ciniškas* apibūdina žmogų, kuriam nieko nebėra šventa, kuris nieko nebesigėdija ir šypsodamasis įkūnija *blogį*. Tai radikalai priešinga pozicija, negu aukštinančių pakilią meilę, sielų draugystę ir panašius dalykus. P. Sloterdijk cinizmą vadina apšviesta iškreipta sąmone, kuri atsiranda ne dėl melo, ne dėl klaidų; jo nuomone, cinizmas – tai modernizuota nelaiminga sąmonė, ją formavo sėkminga ir kartu bergždžia švietimo veikla. Būdamas turtinga ir kartu skurdi, ši sąmonė nereaguoja į jokią kitą ideologinę krikiką, nes refleksija jau yra amortizavusi jos iškreiptumą. P. Sloterdijk nuomone, kai idealizmas perlenkia lazdą, realizmas atsako piktžodžiu. Seksualinis kinikas iš pat pradžių kaip priešpriešą iškėlė viešą pasitenkinimą savo priemonėmis. Peteras Sloterdijkas mano, kad buržuazijos gyvavimo laikotarpiu buvo paruošta dirva naujoms formoms seksualinio cinizmo. Buržuazija nepretendavo į kultūrinę hegemoniją, bet iškėlė savą idealios meilės modelį – santuokinę meilę. Psichoanalizė bandydama įveikti buržuazinį seksualinį semirealizmą jį stengėsi paversti visišku realizmu ir supainiodama tai, kas yra slapta, su tuo, kas yra pasąmonėje. Toks seksualumo painiojimas buvo tiesiog brukamas. Taip psichoanalizė pripratino psichologinį švietimą sieti su seksualumu. Todėl studijuojant psichoanalizės publikacijas kartais net to meto tyrinėtojams kildavo klausimų, kam jas priskirti – mokslui ar pornografijai. Nors buržuazija dėjo viltis į psichologiją, bet, kaip rodo vėlyvoji buržuazinė kultūra, visai nepanaikino visuomenės neurotiškumo. Tas, kuris bando savyje visiškai sutramdyti gyvulį, jaučia viduje augantį pavojų. S. Freudas, kalbėdamas apie seksualinį chemizmą, orgazmą vadina įtampos pašalinimu. Taigi, nors S. Freudo figūra beveik yra užgožta prieštaravimų ir abejonių dėl jo darbų ir asmens, vis dėl to nereikia pamiršti, kokį atpalaiduojantį impulsą jis yra davęs. Todėl vėlyvosios buržuazijos kultūroje niekas nebeskiria idealios ir gyvuliškos meilės. O įsigalėjus kinizmui vis dar atsirasdavo naujų cinikų, darydavusių nešvankybes iš jau nebe nešvankiomis tapusių tiesų. Kaip ir mūsų spaudos krūtų ir šlaunų cinizmą sudaro ne tai, kad ji viešai

rodo daugiau ar mažiau gražias moteris, o kad tuo ji nuolat restauruoja pasenusius lytinius santykius ir visiškai sąmoningai rafinuotai kvailina publiką. Tai suteikia kiniškosios, švietėjiškos ir realistinės energijos kai kurioms feministėms, kurios per savo manifestacijas daugšo pornografijos parduotuvių vitrinas. Nes kūno grožis, kuris platonizmui buvo sielos kelrodis į aukščiausių sielos pažinimą, modernioje pornografijoje įtvirtina beširdiškumą, mūsų pasaulyje sprendžiantį, kas yra realu. Taigi po seksualinės revoliucijos niekas nepasidarė paprasčiau. Kaip tik pasimokiusios genitalijos dažnai jaučiasi nelaimingos. Jos dabar gyvendamos laisvės prieblandoje taip pat yra patyrusios, kad seksualinės akcijos ir menas mylėti nėra tas pats. Liberalusis seksualinis valkiojimasis lengvai perauga į cinizmą, kuriam viskas vis tiek, bet kuo ilgiau trunka žaidimas, tuo labiau stiprėja įspūdis, jog to, ko ieškoma, šiame pasaulyje nėra; jei, pasak jo, genitalijos yra išėjusios su bet kuo ir bet kaip mokyklą, savo ruožtu žino, kas yra šiuolaikinės laisvės šalnės.⁸

Kadangi mūsų tyrimo tikslas yra orientuotas į šeimos narių santykius, todėl norom ar nenorom privalome pažvelgti į pasisakančius už tradicinės šeimos vertybes ir į dedančius visas pastangas, kad būtų įtvirtintos alternatyvios šeimos formos, kurioms pradžia neabejotinai davė seksualinės revoliucijos protagonistų skelbiamos idėjos. Kai globaliame šių dienų pasaulyje seksualumas tapo jau ne šeimos reikalu, bet paremtas erotizmu, suteikiančiu seksualaus pasaulio tvarkai tam tikro psichologinio įvaizdžio pasekmes, propagandos pastangomis įvairiais būdais stengiamasi erotizuoti ne tik patį žmogų, bet ir visą jo gyvenimą. Netgi psichologai, sociologai, psichoanalizės specialistai gali tapti patarėjais, kai tikslingai norima nustatyti seksualumo reklaminį poveikį, sprendžiant komercinės veiklos sėkmę. Toks seksualumo fenomeno išryškėjimas naudojasi seksualinės revoliucijos atnešta laisve. Taip seksualumas tapo sukومercintas, o pats seksas – atrakcija. Todėl šių dienų seksualumas yra pagrįstas konsumizmu. Pagal seksualinį pajėgumą vertinant asmenį belieka tik nustatyti, kokie jo yra seksualiniai reitingai arba kaip asmuo regresuoja, kai seksualumas jam tampa narkotine priklausomybe, pasiekianti net patologines formas. Atsisakant viso to, kas tradiciška, individo pažinimas, gilinimasis ir meilės patirtys auginamos tiek, kiek iš santuokos bei šeimos atimamos institucinio reguliavimo funkcijos ir užsidaroma grynai privačioje aplinkoje. Mūsų laikų epochos seksualumui tapus vien tik savo asmeninių troškimų patenkinimu, vaduojamasi ne tik iš tradicijos, šeimos, bet ir iš visuomenėje nusistovėjusių tarpusavio bendravimo formų. Neretai net psichologija, siekianti užtikrinti žmogui psichinę pusiausvyrą, aiškinamąsias dvasinio-psichinio komforto funkcijas atlieka ne pagal nusistovėjusias savitarpio elgesio taisykles, ligi šiol vertinusias žmonių sveiką elgesį, bet pagal svyruojančias ir nestabilias, naujaip žmogaus gyvenimą kuriančias formas. Patys psichologai tapo visuomeniniais funkcionieriais ir agentais. Suprantamas kaip pilnutinės meilės išraiška, o lytinis aktyvumas tiesiog sulygintas su ekonominiu ar socialiniu aktyvumu. Didelis seksualinis pajėgumas tapo aukštu išsivystymo standartu, kurio nuolat baiminamasi netekti. Hipergenitalizuotam seksualumui nesvarbi normali, evoliucionuojanti žmogaus branda, tik masinė ir kiekybinė seksualinė patirtis, kuri kartais, kad būtų stipresnė, net reikalaujanti, sykiu per aktyvią pasiūlą ir suteikianti, reikalingų stimuliatorių. Todėl pagal šių dienų standartus gyventi seksualinį gyvenimą tolygu prarasti savo asmenines vertybes. Žmogaus seksualumą atskyrus nuo vaisingumo

lytinis elgesys paverčiamas paprasčiausiu instinktu, o, kas instinktyvu, tas ir normalu. Seksualumui be meilės užvaldant visuomenę, seksas tampa grynai biologine funkcija, kuri taip tampa nuasmeninta, anonimine ar vergiška elgesio forma. Seksui praradus žmogiškąją reikšmę, konsumistinei visuomenei nesunku įpiršti aktyvųjį seksą be meilės jausmų, socialinio ir šeimos kontrolės mechanizmų. Iš vienos pusės, tokiu būdu yra vykdomas žmogaus išlaisvinimas, o, iš kitos pusės, matome, kaip per seksualinį manipuliavimą vyksta kai kurių asmeninių interesų pridengimas. Seksualinis išlaisvinimas iš visuomenės nustatytų rėmų vis dažniau tampa politiniu indikatoriumi, nulemiančiu tam tikrų įstatymų atsiradimą ir paties išlaisvinimo proceso apsaugą nuo laisvos visuomenės. Sekso iškelimas ir meilės nuvertinimas nesuteikia gyvenimui prasmės. Ypač šiandieninė moteris yra nuolat laisvinama iš patriachato, bet sykiu sukuriama toks sakralizuotos moters stabas, kuris negali nieko išgelbėti, nes jis pats, būdamas vien erotizuotas pornografinis stabas, niekad neparodo ir nekuria subrendusio žmogaus pavyzdžio, kuriuo reiktų kitiems sekti.⁹

P. Sloterdijk retoriškai klausia, ar ne tada, kai žmogus išsitiesė visu ūgiu, jo rankos atsidūrė ties genitalijomis. Emancipuotas žmogus tapo giriamas, kaip praktikuojama teisė, kuria galima naudotis, kaip malonumas, už kurį niekam nereikia dėkoti. P. Sloterdijk kalbėdamas apie Hanso Balddungo Grieno 1513 m. medžio drožinį *Grožis grasina botagu Išmintčiai* mato jojančią ant filosofo tikrai kekšę, kuri naudojasi savo suverenumu. Tuo pasireiškia moters galios šansas, verčiąs susimąstyti, kur tai veda, bet Grieno paveiksle vaizduojamas susimąstęs ne filosofas, o jojanti hetera. Pastebint moteriškąją seksualinį kinizmą grožis rodo iškėlęs rimbą virš išminties, kūnas nugali išmintį, aistra priverčia paklusti protą; nuoga moteris triumfuoja prieš vyro intelektą, o protas bejėgis tampa prieš krūtų ir šlaunų argumentus.¹⁰

Tai atspindi ir Amsterdamo raudonųjų žibintų kvartalo projektas, kuriame bus įamžintos viso pasaulio prostitutės. Statula, kurią sukūrė menininkė Els Rijers, anot buvusios prostitutės Mariska Majoor, užsakysios šį paminklą, suteiks visoms moterims ir vyrams stiprybės, nes daugelyje šalių prostitutės sunkiai dirba, ir žmonės bet kuriuo atveju turėtų jas pagerbti.¹¹

Akivaizdų sudaiktintos moters paveikslą gerai atspindi jos seksualumo panaudojimas kaip veiksmingos konsumistinės priemonės reklamoje. Priešindamosi tam 2000 09 05 kreipėsi dešimt moterų, visuomeninių organizacijų vadovių, prašydamos Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą atkreipti dėmesį *Dėl nuogo moters kūno atvaizdavimo viešojoje reklamoje*. Jų nuomone, tokia reklama ne tik žeidžia moters orumą, nuvertina motinystę ir klaidina reklamoje atvaizduotos produkcijos vartotoją, bet, svarbiausia, aktyviai tarnauja moters – daikto įvaizdžio formavimui visuomenėje bei jaunimo moralinių vertybių formavimosi fone pelno siekimo tikslais naudojasi tuo, jog daugiau nei 60 proc. informacijos yra pasisavinama vaizdu. Taip pat moterims nerimą kelia tai, jog tokio tipo reklama gali būti mažamečių vaikų nesmurtinė seksualine prievarta. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atsakyme rašoma, kad moters kūnas kaip grožio simbolis jau seniai naudojamas tiek mene, tiek reklamoje, o skiriant didesnę dėmesį vaikų švietimui, jų meninių įgūdžių ugdymui, prasta reklama nebus painiojama su geros kokybės produkcija; neįvelgiama, kad reklamos nuotraukose pavaizduotas moters kūnas žleistų jos orumą ir nuvertintų motinystę; apnuogintas moters kūnas nežeidžia moters,

negali būti priskirtas klaidinančiai reklamai, o daugiau pažeidžia visuomenės moralinius principus, todėl asmenys, kurių teisės bei įstatymų saugomi interesai pažeidžiami, turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, o šiuo atveju pateikti reklamos pavyzdžiai nepažeidžia estetinių normų ir nerandama pagrindo, pateisinančio besikreipiančiųjų susirūpinimą. Nuogo moters kūno naudojimo reklamoje negalima atsieti nuo daugelio plačiai tiražuojamų moters socialinio vaidmens visuomenėje stereotipų, tad tarnybai atrodo, kad stereotipinio požiūrio į moterį pokyčiai bene labiausiai reikalingi visose reklamos srityse. Būtent į tai Lietuvos vyriausybės dėmesį atkreipia ir Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas, reiškiantis susirūpinimą dėl tradicinių stereotipų dėl moterų ir vyrų vaidmenų pasiskirstymo šeimoje, darbe ir visuomenėje egzistavimo, sąlygojančių moterų diskriminaciją. Komitetas atkreipia dėmesį, kad stokojama tikslinių švietimo programų, visuomenės informavimo, laikinų specialiųjų priemonių švietimo, užimtumo ir politikos srityje, skirtų panaikinti šiuos stereotipus, raginant vyriausybę parengti ir įgyvendinti atitinkamas švietimo ir visuomenės informavimo programas, skatinančias nestereotipinių moterų ir vyrų vaidmens formavimą visose visuomenės gyvenimo srityse; taip pat rekomenduojama, kad reklama nenaudotų ir neremtų tradicinių lyčių vaidmenų stereotipų. Todėl Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba įvertinusi pareiškimą ir tyrimo metu gautą informaciją nusprendė: 1) JT moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto rekomendacijas ir pareiškėjų išdėstytas mintis pateikti kaip siūlymą Vyriausybei dėl reklamos įstatymo papildymo; 2) Kreiptis į Trečiojo Lietuvos moterų suvažiavimo delegatus su raginimu aktyvinti nevyriausybinių organizacijų veiklą, keičiant stereotipinį požiūrį į moters ir vyro socialinį vaidmenį visuomenėje; 3) Kreiptis į VDU su siūlymu teikiant diplominių studentų darbų temas, numatyti galimybę atlikti sociologinius visuomenės nuomonės tyrimus dėl moters kūno naudojimo reklamoje.¹²

Harvardo universiteto profesorė Marry A. Glendon sako, kad dabartinis feminizmas daug ką paveldėjo iš praėjusio amžiaus 60-ųjų metų feminizmo, todėl negalima nepastebėti, kaip dabartinis pasaulis iškelė naujus iššūkius moterims: ne tik kad dauguma motinų dabar priverstos dirbti, bet kyla nerimas ir dėl seksualinės revoliucijos padarinių, daugėja skurstančių vienišų motinų. Prisimintinos to meto feminizmo sukeltos demografinės priežastys, atkreiptinas ypatingas dėmesys į jį išprovokavusį pyktį, kai to meto feministės demonstravo savotiškai paradoksalią neapykantą vyrams. Savo tikslams pasiekti jos sudarė *Fausto sąjungą* su aborto industrija, su homoseksualų bei įvairiomis gyventojų skaičiaus reguliavimo organizacijomis. Mainais jos gavo finansinį ir žiniasklaidos, taip pat ir *Playboy*, palaikymą, tačiau sykiu jos prarado ryšį su normaliomis moterimis. Feministės svajoto apie *unisex* pasaulį, kuriame būtų užtikrinta vos ne absoliuti lyčių lygybė, kai tuo tarpu didžioji dauguma eilinių moterų ėmė kelti klausimą, kodėl jų atstovės nerodo bent minimalaus dėmesio jų pagrindiniam rūpesčiui: kaip suderinti šeimą ir darbą. Todėl neuostabu, kad šiandien didžioji dauguma moterų atsiriboja nuo radikalus feminizmo.¹³

Atlikus psichologinį tyrimą dėl moterų subjektyvios gerovės ir socialinių demografinių veiksnių buvo nustatyta, kad radus didžiausius moterų išsilavinimo lygio ir asmeninių pajamų skirtumus, stipriausius moterų gerovės prognostinius kintamuosius – išsilavinimą ir pajamas, vedybinis statusas buvo stipresnis subjektyvios gerovės prognostinis rodiklis tuomet, kai jis buvo vertinamas kartu su kitais veiksniais. Taigi ištekėjusios, tu-

rinčios partnerių moterys buvo labiau patenkintos gyvenimu negu netekėjusios. Atliekant tyrimą buvo atrastas netikėtas dalykas – aukštas išsilavinimo lygis ir didelės pajamos nebuvo subjektyvios gerovės prognostiniai rodikliai, kai buvo vertinami kartu su asmenybiniais veiksniais. Subjektyviai įvertinta sveikata ir pasitenkinimas laisvalaikiu pasirodė esą svarbūs subjektyvios moterų gerovės veiksniai, tačiau jų reikšmingumas sumažėjo, kai jie buvo pradėti vertinti kartu su asmenybiniais veiksniais. Subjektyviai įvertinta sveikata ir pasitenkinimas laisvalaikiu pasirodė esą svarbūs subjektyvios moterų gerovės veiksniai, tačiau jų reikšmingumas sumažėdavo tuomet, kai jie irgi būdavo pradėti vertinti kartu su asmenybiniais veiksniais.¹⁴

Edukologijos profesorius K. Pukelis mano, kad kur kas paveikesnė priemonė galėtų būti sugebėjimas ugdytis valią, nes ji valdo instinktus; susirasti prasmingų tikslų ir nepamiršti jau seniai žinomų dalykų, kad kūnas paklūsta sielai, kad kūno ir sielos darna suteikia žmogui sveikatą; o ne manyti, kad seksas yra neišvengiama gyvenimo dalis ir kad žemesniems instinktam svarbiau paklusti, negu padėti žmogui surasti gyvenimo prasmę. Nors viskas keičiasi, bet žmogaus prigimtis nesikeičia, todėl nereikėtų skubėti keisti tradicinių dalykų ir atsisakyti to, kas atrasta per šimtmečius. Šeima yra geriausia vieta tapti asmenybe, nes joje galima pažinti meilės fenomeną.¹⁵

Anot lietuvių žymaus filosofo Stasio Šalkauskio sūnaus, fizikos mokslų daktaro Juliaus Šalkausko, modami ranka į šeimos sąvoką netenkame galimybių pasiekti to, ko iš tiesų norime, – socialinio teisingumo ir gyvenimo džiaugsmo. Tiesos ir melo supratimas yra svarbūs ne tik asmenybės raidai, bet kad ir gyvenimo pamatai būtų tvirti. Taigi augančiam vaikui labai svarbu turėti pilną šeimą, sudarytą iš vyro ir moters, besirūpinančių savo vaikais – ne statistinį vienetą, o gyvybingą ląstelę, iš kurių ir turėtų susidėti valstybė, kaip apibrėžta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje. Kai šiandien žmonių morale, dvasinėmis vertybėmis nesirūpinama, daug svarbiau tampa turtas ir įvaizdis. Kai kažkas tą įvaizdį kuria, kažkas piktinasi tais, kurie tą įvaizdį griaua. Bet jei viskas būtų gerai, įvaizdžio apskritai nereikėtų, nes galima būtų rodyti vaizdą, o ne įvaizdį. Lygiai tas pats, jei šeima vadinami sugulovai, kartu besimėgaujantys seksu, apie kokią šeimą tuomet galima kalbėti. Tai kas, kad labai populiariu tapo vietoj *vyras*, *žmona* šiandien vadinti draugas ar draugė. (Klasikinėje draugystės sampratoje nėra seksualinės komponentės. Priešingai, šiandienė kultūrinė aplinka nėra jau tokia palanki, kad nepažeidžiamai galėtų gimti, augti, plėtotis tikras draugystės jausmas, nes suteikus draugystei naudingumo atspalvį, gilinamasi ne į jos esmę, o į tai, kas naudinga.¹⁶ Beje, nepajėgus tikrai draugystei žmogus vargu ar yra pasirengęs santuokai. Remiantis sociologu Digby Andersonu galima teigti, kad draugystės elemento stoko daro santuokos sampratą egoistinę ir vartotojišką.¹⁷) Tai eufemizmas, skirtas sugulovei ar sugulovui įvardyti. Gyvenant demokratinėje visuomenėje nereikia painioti sąvokų. Arba kuo vaikas nusipelnė tokios nelaimės, kad prieš jo paties valią būtų psichiškai traumuojamas ir griauama jo seksualinė sveikata, jei įvaikintais jis augtų homoseksualioje aplinkoje. Arba jei žmogus bijo išpareigojimų, bijo santuokos, jis net prieš pradėdamas gyventi drauge su moterimi jau apmąsto pabėgimo būdą, tuomet atsiranda visos galybės pasakyti, kad niekas mūsų nesieja, nors moteris jau galbūt yra pastojusi. Tad apie kokią šeimą ir kokias vaikui diegiamas vertybes galima kalbėti. Morale prasideda nuo dvasingumo, nuo prioritetų. Vienadienių malonumų, vartotojiškumo ve-

dami žmonės neturi stimulo taupyti, todėl, anot J. Šalkausko, turtingųjų valdžiai, kuriems rūpi pelnas ir netvirta, sugriuvusi, išsigimusi šeima yra parankesnė, todėl ir nesirūpinama visuomenės moraliniu ugdymu (panašiai mano ir psichologė Z. Vasiliauskaitė).¹⁸ Tolerancija įmanoma ir gerbtina, kai kalbama apie diskutuotinus dalykus. J. Šalkausko nuomone, per mažai dvasininkija kalba apie blogį kaip nuodėmę. Remiantis Dekalogu, tai būtų sociologiškai veiksmi jiems skirta sritis, vedanti į sveiką visuomeninę etiką.¹⁹

Sparčiai plintant technologijoms, internetas veržiasi ir į asmeninio gyvenimo erdvę, tapdamas susipažinimo ir laisvalaikio leidimo būdu, o kai kuriems asmenims ir gyvenimo dalimi. Internetinis bendravimas nereikalauja daug pastangų, nes žmogus laisvai gali planuoti savo laiką, susirašinėdamas dirbti, niekur nereikia eiti, galima susikurti įvaizdį, išgalvoti profesiją, lytį, amžių. Todėl net 90 proc. susipažinimo tikslų nulemia nuotykių ieškojimai, trumpalaikiai intymūs santykiai, noras susirasti antrą pusę arba smalsumas. Remiantis pastarųjų metų interneto statistikos duomenimis, pažinčių portalai yra vieni lankomiausių internetinių puslapių. Tačiau, anot psichologų, internetinis bendravimas gali tapti priklausomybe, nuo kurios Amerikoje jau gydoma. Asmuo, sėdintis prie kompiuterio, bet neturintis draugų, negalintis tiesiogiai bendrauti, pradeda gyventi virtualiame pasaulyje. Anot psichologės I. Samuchovos, internetu bendraujantys žmonės siekia ekstremalių pojūčių, tai virtualus žaidimas, kai bendrauji su žmogumi ir su jo susikurtu įvaizdžiu. Toks bendravimo būdas gali tapti žalingas, nes nuolat jį praktikuojant ir sutraukiant pasaulio vaizdą iki monitoriaus dydžio gresia tikro bendravimo įgūdžių atrofija. Kitas, anot psichologų, tipiškas bruožas, tai slapyvardžių pasirinkimas, parodantis didesnę tikimybę, kas asmuo turi psichologinių problemų, nevisavertiškumo kompleksų. Anot psichologo K. Rimšos, tuo stengiamasi kompensuoti tam tikrus trūkumus. Moterims tai būdinga daryti ryškiu seksualumą pabrėžiančiu slapyvardžiu, o pastaruoju metu savo vidinį švelnumą ir pažeidžiamumą stengiamasi kompensuoti perdėtos agresijos slapyvardžiais. Vyrai naudoja įvairesnius slapyvardžius, nors juos galima būtų suskirstyti į dvi ryškesnes grupes – švelnius ir maištaujančius. Psichologai, kalbėdami apie neištikimybę, sunkiai randa atsakymą, ar internetinės pažintys ir flirtas jau yra neištikimybė, nes tai labai priklauso nuo žmogaus požiūrio į neištikimybę, kai vieniems partnerio žvilgsnis į šoną yra neištikimybė, o kitiems ir grupinis seksas yra normalus, seksualinį gyvenimą pajavirinantis dalykas.²⁰

Interneto anonimiškumas sukėlęs naują sekso revoliuciją, kurioje dar labiau nebeliko vietos dvasiniam ryšiui. Jeigu sakytume, kad žaidimai yra vaikų reikalas, šiandien taip sakyti būtų neteisinga. Rinkoje esantys žaidimai vis dažniau tampa skirti suaugusiems, jie susiję su pažintimis ir seksu. Anot tokių žaidimų kūrėjų, šios pramogos nebūtinai skirtos neįpareigojančio lytinio susijaudinimo per internetą ištroškusiems žmonėms. Internetinių sekso žaidimų sėkmę nulemia tai, kad jie suderina įvairias populiarias sferas: virtualų susitikinėjimą, išgalvotus pasaulius, pokalbių apie seksą svetaines ir pornografiją. Pasak žaidimo kūrėjų, bet kokių su seksu siejamų potekusių galimybių interneto aplinkoje lemia moterys. Nekaltos pažinčių svetainės plinta lėtai, tačiau tos, kur iškart užmezgama kalba apie seksą, pasiekia populiarumo viršūnę. Pasak specialistų, pornografija internetu ne vienintelis virtualių santykių būdas, pastaruoju metu milijardiniu verslu tampa ir pornografija mobiliuoju telefonu. Telefono ryšio specialistų skaičiavimais, pelnas iš mobiliosios

pornografijos iki 2009 m. turėtų viršyti 2 mlrd. dolerių. Tačiau nors toks piniginis santykis rodo didelę besinaudojančiųjų skaičių, bet sykiu parodo, kad toks virtualus seksas kuria naują asmenybės rūšį – nuo lytinių santykių priklausomus žmones. Pripratę prie virtualios erdvės teikiamo anonimiškumo, jie tokius įpročius perkelia į savo realų gyvenimą. Taip daugėja visiškai dvasinio ryšio nemokančių palaikyti asmenų. Jie uždaroje seksualioje erdvėje susikuria šaunių žmonių įvaizdžius, o socialinėje aplinkoje kitoks visuomeninis gyvenimas be sekso jiems tampa svetimas ir nesuprantamas. Tai priverčia nerimauti psichologus, matančius XXI a. žmogui būdingą tendenciją, kad meilę užgožia seksas, kartais liekās kompiuteryje ar mobiliojo telefono ekrane.²¹

Todėl psichologė Zita Vasiliauskaitė mano, kad kokybišką santuoką geba sukurti tik kokybiškos asmenybės. Deja, nūdienėje visuomenėje vis rečiau sutinkame brandžių asmenybių, kurios būtų teisingai išugdytos, laikytusi pamatinių vertybių, turėtų gerus psichologinius pagrindus: pasitikėjimą, pagarbą sau ir kitiems, sugebėjimą siekti tikslo, kantrybę, mokėjimą eiti į kompromisus, dorovės supratimą. Šiandien ugdant asmenybes vis mažiau šioms savybėms skiriama dėmesio. Todėl ir į santuoką eina du vartotojiškos visuomenės sužaloti žmonės. Tikėdamiesi, kad susituokę jie bus kitokie, pamiršta, kad santuokos tikslas – ne gydymas, o pirmiausia sutuoktinių asmenybės dvasinis augimas meilėje, santarvėje, džiaugsme, supratime, abipusiame vienas kito rėmime iškilus sunkumams, o vėliau ir vaikų ugdymas. Apmaudu, kad žmonės, dažnai net su priklausomybėmis, siekia susituokti ir net į sužadėtinų paskaitas ateina jau išgėrę. Kai santuoka kuriama neturint būtinų socialinių įgūdžių, nesugebant dirbti bei užsidirbti ir kai sutuoktinis į sutuoktinį žiūri, kaip į savo tėvus, ligi šiol juos materialiai išlaikiusius. Kai sutuoktiniai vienas kitą laiko finansinių pajamų šaltiniu, nebelineka vietos meilei ir pagarboms santykiams. Kai informacijos apsuptyje nuolat atkakliai peršama mintis, jog viską galima gauti greitai ir lengvai ir kad esi to vertas, o apie siekius, tikslus ir pastangas kalbama labai mažai, natūralu, kad ir santuokoje gerais vyrais ir geromis žmonomis turi būti tampama iš karto. Kai psichologė Z. Vasiliauskaitė vienoje moteriškoje auditorijoje, kur klausytojos turėjo 10 m. ir ilgesnę vedybinio gyvenimo patirtį, pasidomėjo, ar jos pasišneka su savo vyru, išjungia televizorių, susėda dviese, ar moterys savo vyrų paklausia, ar jiems gera su savo žmona, ką ji, kaip žmona, galėtų padaryti, kad būtų jam geriau, jaučiau, dalyvės nusijuokė ir tepasakė, kad vyras akis išpūstų ir išprotėjusia palaikytų. Taigi paprastas, draugiškas, meilingas elgesys jiems atrodytų keistas ir nenormalus. O juk kiekvienas žmogus nori šilto ir normalaus ryšio. Ir jei jo negauna šeimoje, jo ieško šalia šeimos. Pasak psichologės, neištikimybės šeimyniniuose santykiuose pradžia būtent ir yra nenuoširdžiuose ir nedraugiškuose santykiuose, griaunančiuose darnaus bendrabūvio pamatus. Tų vertybių negaudami ir tradiciškai neperduodami jų savo vaikams šeimoje žmonės sutrinka ir tampa priešais, atrodo, kad skyrybos yra vienintelė išeitis, juolab kad šiandien jos yra toleruojamos. Kai būname įsitikinę, kad daugelis taip daro ir kai per TV matome daugiausia ne normalias tvirtas santuokas, o partnerystes, neištikimybės, savo kūno bei lytiškumo nuvertinimą, neįpareigojančius santykius, ir tai pristatoma kaip normalūs, netgi skatintini dalykai, tiesioginė ar netiesioginė minėtų blogybių propaganda padaro savo darbą. Lengvame ir paprastame fone pateikiamos skyrybos, tarsi jos būtų lengva ir paprasta išeitis. Tai yra netiesa (tačiau galimybė susimąstyti smurtautojui, jei tai taip buvo, taip).²²

Yra moterų, kurioms vyrai yra didžiausi gyvenimo priešai. Tokią liguistą neapykantą vyrams psichoterapeutai vadina mizandrija. Neapykantos problema iš tikrųjų slypi moters asmenybėje. Šis kompleksas pirmiausia nuvertina moteriškumą, švelnumą, rūpestingumą, paslaugumą ir pan., jos nenori iš jų sulaukti dėmesio ir pripažinimo. Kaip berniukui tėvas, taip mergaitei motina yra modelis, pagal kurį vaikai konstruoja savo lytinę tapatybę. Psichologė psichoterapeutė Aušra Griškonytė girdėdama skundus, kad vyrai visiškai nedalyvauja namų ruošoje arba nesprendžia buities problemų, stengiasi išgirsti ir antrąją pusę. Tenka išgirsti priešingus skundus: ji ant manęs nuolat rėkia, kad aš pritaškau ar ne pagal jos tvarką sustatau puodelius. Tai rodo, kad mizandrijos paveiktai moteriai būdingas nenuoseklumas. Ją pačią lydi tokios pat savo motinos įtaka, nors ji veikia pašamoneje. Tokia moteris nesuvokia nei savo elgesio priežasčių, nei jos elgesį lydinčių emocijų. Rodyti pirštu į jos agresyvių elgesį – sukelti dar didesnę jos nepasitenkinimą, pyktį ir nusivylimą. Juo labiau motinos elgsys su vaiku stokoja aiškių principų ir vertybių bei nuoseklumo, juo sunkiau vaikui atsiskirti nuo motinos ir pradėti kurti savo minčių bei jausmų pasaulį. Moterį, nekenčiančią vyrų, išduoda jos kalba. Ji pernelyg idealizuoja kitus žmones, ypač moteris, linksta imituoti jų elgesį, išvaizdą, net mąstymą. Tokios moterys gali graužti savo sutuoktinius, versdamos priimti sprendimus, nors yra pasiryžusios viską daryti pačios, tiktai atsakomybę norėtų permesi vyrui. Ji tik nuolat bamba: vonioje reikia spintelės, ji nesiūlo pasitarti ir nenori išgirsti jo nuomonę. Todėl neapykantą vyrams jaučiančias moteris amerikiečių psichoterapeutė Hogie Wyckoff skirsto į gražuoles, kurių požiūrį ir mintis formuoja moterų žurnalai ir televizija. Pripažinimą tokia moteris (tikėtina, kad ir motina) pasiekė demonstruodama savo grožį. Nesveikas grožio vaikymasis tampa tokiais gražuolei tragedija, kai niekas joje neįžvelgia asmenybės, o visi mato tik tai, kas jiems prikišamai rodoma. Todėl ji mano, kad visi vyrai niekšai, tik ir stengiasi ją nusitempti į lovą. Kitai kategorijai priklauso ezoteriška moteris, besijaučianti nekalta vaidilutė, saugojanti tik moterims atsiveriančias pasaulio paslaptis. Tokia moteris nesiteikia atsakyti į logiškus argumentus ar priekaištus, bet savo energiją nukreipia kurti keršto planus ir į bendravimo sunkumus. Dėl nevaldomos ir destruktivios savo vidinės energijos tokiai moteriai retai kada pavyksta sukurti ilgalaikius santykius su vyrais. Trečiai, vyrų nekenčiančiai moterų kategorijai, priskiriama moteris, linkusi dalyvauti konkurencinėse kovose, vyriškais metodais išstumdamą pasitaikančius kelyje vyrus, kurie kartu siekia karjeros. Ji to ir neslepia. Ji su panieka žiūri į nesugebančius jos įveikti vyrus, bet sykiu ji nemėgsta ir moterų draugijos. Ji niekad nepakenčia būti blogesnėje padėtyje, pavyzdžiui, prižiūradama vaikus ar gamindama pietus. Jos partneriui lieka nusileisti arba bėgti šalin. Nesileisdama būti pažeminta ji ir bėgantį puls nesiskaitydama su priemonėmis. Kaip ir vyrai, nekenčiantys moterų, jiems neapykantą auginančios moterys sunkiai įsisąmonina, kad nemalonus gyvenimo ir pašlijusių santykių priežastis yra jų asmenybėje ir, kaip sako psichologė psichoterapeutė A. Griškonytė, reikia neišsigąsti pažvelgti į save.²³

Vyro širdyje įskiepyta neapykanta moteriai irgi žlugdo šeimą. Anot A. Griškonytės, psichologai nekenčiančius moterų vyrus vadina mozoginistais. Antai amerikiečių psichologė Susan Forward teigia, kad mizoginistas – tai diagnozė, nurodanti vyro asmenybės defektą, pasireiškiantį bendraujant su moterimis; o, anot amerikiečio psichoterapeuta Claude'o M. Steinerio, neapykanta moterims dažniausiai atsiranda kopijuojant

tėvo, kuris nederamai ir nepagarbiai elgėsi su vaiko motina, elgesį. Tokioje šeimoje vaikas išmoksta ir įtiki, kad vyrai yra pranašesni už moteris, o pašąmonėje išlieka pavyzdžiai, jog vyras privalo moteris valdyti. Sudaroma tokia nuomonė, kad tikras vyras neverkia ir neišskysta. Tokie vyrai vengia nuolatinių ilgalaikių santykių su moterimis. Jie mieliau renkasi tas veiklas, kur dirba mažai moterų. Tačiau, jei pavyktų tokį vyrą pakviesti pokalbiui, jis pripažintų, kad jis, kaip ir jo tėvas, apie moteris galvoja kaip visomis prasmėmis silpnėnę lytį. Susituokęs toks vyras patiria juo didesnę nesaugumą, juo labiau žlunga iliuzijos ir renkasi jam jau žinomą priemonę – kontrolę ir valdžią. Įtarinėja ir niekina moteris. Mizoginistas dažniausiai nepripažįsta turįs problemų, nes tai būtų perspėjimas, kad jis pats silpnas. Apie šį reiškinį arba nutylima, arba dažniausiai nesuvokiama. Engiamos ir žeminamos moterys linkusios manyti, kad toks vyrų elgesys būdingas visai vyriškai lyčiai ir todėl arba linkusios toliau gyventi tokį gyvenimą, arba mato vienintelį kitą būdą, kaip išgydyti žaizdas ir apsaugoti vaikus nuo žalingos tėvo įtakos – išsiskirti.²⁴

Atsakomybės sąvoka mėgstama svaidytis, bet daugeliui ji yra abstrakcija. Psichologai ir psichoterapeutai į atsakomybę žiūri taip pat, kaip į psichikos sveikatos ir asmenybės brandos matą, nes atsakomybė reiškia atsaką. A. Griškonytė, remdamasi norvegų psichologu Nilsu Magnaru Grendstadu, primena, kad žmogus yra atsakingas už gyvenimą, paremtą vertybėmis ir autoritetais, kuriuos pats pasirenka. Kitas amerikiečių psichoterapeutas Irvinas D. Yalomas teigia, kad suvokus atsakomybę įsisažmoninamas savojo *aš* kuriamas likimas, gyvenimo nemalonumai, jausmai ir net kančios. Vertybės, moralė ir atsakomybė yra svarbiausios asmenybės palaikančios savybės, todėl už savo gyvenimą, mąstymą, jausmus ir elgesį atsakingi patys žmonės. Išlyga daroma tik vaikams, protiškai neįgaliems ir asmenims be sąmonės. Paprastai juo asmenybė nebrandesnė, juo labiau vengia atsakyti į gyvenimo iškeltus klausimus, todėl ir manipuliuoja visais, galinčiais tą atsakymą duoti. Keista, kad net keisti pasiteisinimai dažnai priimami kaip elgesio motyvai. Todėl amerikietės psichoterapeutės Dorothy Jogeward ir Muriel James įsakmiai paaiškina, kad žmonės, atmetantys įsisažmoninimą ir nuoširdumą, kartu atmeta ir atsakomybę už savo gyvenimo būdą, nes nuvertina ne tik save, bet ir juos supančią tikrovę. Nuo asmeninės atsakomybės išsisukinėja tas žmogus, kuriam kaip vaikui trūksta brandos, nesvarbu, ar su kitų sprendimais nuolankiai sutiksi ar su jais kovosi. Atsakingu nepavadinsime to, kuris kaltina kitus, o pats elgiasi taip pat niekšiška. Dvejopa moralė – svarbiausias atsakomybės vengimo požymis. Anot lenkų psichologės Zenomenos Pluzek, atsakomybę už savo gyvenimą žmogus prisiima tik tuomet, kai suvokia, kas jam gyvenime svarbu. Išlepusiems atsakomybė ypač sunki ir varžanti. Žmogaus brandumą parodo trumpas žodelis *aš*, atskleidžiantis kaip atsakomybę už savo gyvenimą prisiima žmogus, sakantis: *aš* padariau, *aš* supykau, *aš* sulaužiau santuokinius pažadus ir t. t.²⁵ Jei situotkinį suprastume, kaip tėvą, motiną, šiuos pakeisti retai kam ateitų į galvą. Galima daug kalbėti apie tai, kad antspaudas pase nieko nereiškia. Bet tuomet, kodėl neįteisiname santuokos, jei vis tiek tas pat, mažą to, jei antra pusė to nori. Negi sunku padaryti nieko nereiškiantį dalyką, kuris pradžiugintų sau artimą žmogų. Visi žinome, kad antspaudas pase reiškia įsipareigojimus, o nenorėdami jo apgaudinėjame save ir kitus, nenorėdami prisipažinti, kad nenorime prisiimti įsipareigojimų. Santuoka – tai vyro ir moters pagarbos ženklas vienas kitam.

Šeimos nuvertinimas ir tėvystės vaidmenų perskirstymas

Vertinant šeimos ir tėvystės tendencijas nepriklausomos ir nešališkos mokslininkų grupės Tėvystės ateities komisijos (*An International Appeal from the Commission on Parenthood's Future Elizabeth Marquardt, Principal Investigator*) ataskaitoje Tėvystės revoliucija: atsirandantis pasaulinis susidūrimas tarp suaugusiųjų teisių ir vaikų poreikių (*The Revolution in Parenthood: The Emerging Global Clash Between Adult Rights and Children's Needs*)²⁶ pateikti tyrimai šeimos klausimais įspėjamai aprašo pasaulines šeimos teisės ir reprodukcinų technologijų tendencijas. Atkreipiama dėmesys, kad keičiantis tradicinei šeimos struktūrai ir tėvų vaidmeniui, yra nepakankamai atsižvelgiama į vaikų poreikius. Ataskaitoje pažymima, kad pasaulinės teisės ir reprodukcinų technologijų tendencijos siekia iš naujo apibrėžti tėvystės vaidmenį, supriešindamos suaugusiųjų interesus ir vaikų poreikius. Dviejų asmenų, tėvo ir motinos, tėvystės modelis keičiamas pagal tėvų teises (daugiausia išvestines) vaikų atžvilgiu. Todėl vis dažniau ignoruojami vaikų poreikiai turėti, pažinti abu tėvus ir būti jų užaugintiems. Anot ataskaitos autorių, vykstančią tėvystės revoliuciją galima atpažinti iš tokių reiškinių: dažnos skyrybos, tik vieno iš tėvų auginami vaikai, auganti kiaušinėlių ir spermos donorų paklausa, tos pačios lyties asmenų santuokos įteisinimas, pasiūlymai dirbtiniu būdu pradėtiems vaikams suteikti teisę turėti tris teisėtus tėvus ir pan. Ataskaitos autorių pateikiamais duomenimis, termino tėvai transformacija radosi kaip skyrybų pasekmė. Vadinamosios skyrybų revoliucijos pakilime vis daugiau atsirado vaikų, augančių tik su vienu iš tėvų. Pastebima, kad, ypač pastaruoju metu, tėvystės sąvoka patiria dar didesnę kaitą. Vis labiau plečiant šeimos sąvoką, kai kuriose šalyse vis daugėja tos pačios lyties asmenų sąjungų, auginančių vaikus. Kai kuriose šalyse įteisinamos tos pačios lyties santuokos, o tokių santuokų šalininkai vis labiau siekia įteisinti net grupines santuokas. Taip pat didelę įtaką šeimos santykių kaitai daro įvairios reprodukcinės technologijos ir jų teikiamos galimybės, dar labiau pakaitinančios šiuos debatus. Užtuot mėginus išsaugoti vyro ir moters, kurie pradeda, augina ir auklėja vaikus, sąjungą, dabar stebima tendencija išskaidyti genetinę (biologinę) ir socialinę tėvystę²⁷ į augančią fragmentuotų veiklų įvairovę, kurių kiekviena turi savo teises išraiškas ar sąvokas. Vakarų pasaulyje įvairios ekspertų komisijos, teisės mokslininkai, medikų grupės ar net teismai vaidina svarbų vaidmenį iš naujo persvarstant tėvystės ir šeimos, kurios yra gyvybiškai svarbios vaiko psychosocialinei brandai, koncepcijas. Deja, dažniausiai tase diskusijose nedalyvauja arba sakoma, kad nieko nenučiuokia, ne tik plačioji visuomenė, bet ir kitų socialinių mokslų šakų atstovai, kurie galėtų aiškinti, kas daro įtaką ir kodėl tradicinės šeimos ir tėvystės santykių pertvarkymams. Jeigu anksčiau valstybės vaidmuo apsiribojo tuo, kad per įvaikinimo ar globos institutus surasdavo įtėvius ar globėjus vaikams, šiandien pastebime, kad kai kurios valstybės tiesiog kuria neapsakomo pobūdžio neapibrėžtumą ir pažeidžiamumą, nes siekia persvarstyti tėvystės sampratą, kuri paveiktų vis daugiau vaikų kategorijų.

Jeigu remtumės statistiniais duomenimis, kas trečia pora pasaulyje išsiskiria, o, *Eurostat* duomenimis, Lietuva Europoje yra skyrybų rekordininkė. Nenuostabu, kad, Lietuvoje įsikūrusio *Skyrybų centro* nuomone, vis daugiau žmonių neabejoja, jog skyrybos, jei jų reikia, yra puiki išeitis. Juk moterys išgražėja, vyrai įgauna naujų jėgų, abu permąsto savo

ligtolinį gyvenimą, o vaikai tik laimi, nes nebemato besiriejančių tėvų, tik du laisvus, laimingus ir gerai nusiteikusius žmones. Skyrybų centras skelbiasi neketinąs sverti kiemo nors kaltės ar atsakomybės, jie sakosi klausią tiesiai: ar nori laisvės, ar karo, juk, žinoma, per prievartą mielas nebūsi. Svarbiau, kad skyrybos yra jau ne tik liūdnas gyvenimo faktas, bet tarsi pradedantis tarnauti mechanizmas, kuriant sėkmingai tvarkančio savo gyvenimą asmens įvaizdį. Tai prilyginama sprendimui pasidaryti plastinę operaciją ir atrodyti gražiau.²⁸

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų instituto docentas Arnas Zdanevičius, save oficialiai spaudoje įvardijęs kaip priklausantį netradicinei lytinei orientacijai, Lietuvoje girdimą pavojaus šauksmą dėl tradicinės šeimos priskiria konservatyvių pažiūrų politikai, kurią eskaluoja kai kurie Seimo nariai ir Bažnyčios hierarchai. Keldamas klausimą, ar nėra perdėtas toks pavojaus signalas, jis siūlo netapatinti santuokos su šeima, nes sutapatinimas reikštų didžiausią nesąmonę. Šeima, anot A. Zdanevičiaus, apima socialinius santykius – meilę, intymumą, emocinį ryšį, pagarbą ir pagalbą vienas kitam, o santuoka visų pirma yra teisiniai santykiai, kuriais žmonės įteisina savo partnerystę civilinių arba religinių ritualų metu. Todėl, anot jo, šeima yra daugiau socialinis, o santuoka – teisinis institutas ir jie nebūtinai turi sutapti. Todėl A. Zdanevičiui atrodo, kad biologinė tėvystė ar motinystė nėra svarbesnė už socialinę ir biologinis ryšys už emocinį ryšį. Iš to suprantama, kad, anot jo, šeima yra pirmiausia socialinis, emocinis, meilės ir globos, o ne teisinis ar biologinis institutas. Kadangi mes negyvename tradicinėje visuomenėje, ji modernėja, taigi tokia samprata, kad šeima yra tik heteroseksuali, tik susituokus ir tik turint vaikų, yra tikra atgyvena. Šiuo metu keičiasi ne tik šeimos ir santuokos samprata, bet ir vyro vaidmuo šeimoje, kuriam suteikiamas toks pat kaip moteriai vaidmuo. O valstybės ir visuomenės, kurioje teikiama pirmenybė tik santuokai, bet ne šeimai plačiaja prasme, jokiais būdais, anot A. Zdanevičiaus, negalima pavadinti modernia.²⁹

Šiuolaikinėje visuomenėje tokia situacija tampa įprasta. Tradicinė visuomenė moterį suprato kaip potencialią kiemo nors žmoną ir motiną, o šiuolaikinė moteris nori kitų socialinių vaidmenų. Krikščioniškąją moters ir vyro raiškos visuomenėje tradiciją, besiplėtojusią judaizmo ir Romos imperijos patriarchalinių kultūrų sandūroje, šiandien keičia feministinis judėjimas, besipriešinantis esamam arba tariamam vyrų, kurie buriasi į klubus ir bendrijas, skirtas tik vyrams, užima svarbiausius postus, vaidina pagrindinį vaidmenį politikoje, pranašumui. Vyrų sykiu kalba apie *vyriskėjančias* moteris, kurioms trūksta švelnumo, jautrumo, atsidavimo šeimai ir pan. Šiuolaikinė žiniasklaida ir populiarioji masinė kultūra formuoja šiuolaikiškų vyrų ir moterų etaloną, kuriam nesvetimas gebėjimas vienam kitą apgaudinėti. Taip iškreipus moters ir vyro santykius, neskatinama tėvystės ir motinystės pilnatvė. O kai kasdienybėje nepuoselėjamas vyro ir moters kūrybinis pasireiškimas, šeimoje nebelieka bendrų interesų, nes bendrų interesų vardan nesugebama atsakyti autorinių teisių. Dėl vienokių ar kitokių kiemo nors užgaidų negalime nepripažinti empirinių tyrimo duomenų: jaunų suaugusiųjų požiūriu, visavertį moteriškumą ar vyriškumą bręstančiam gali įdiegti tik pavyzdinė visos šeimos aplinka; anot respondentų, vyriškumo ugdymui didesnę įtaką turi tėvo, moteriškumo – motinos pavyzdys. Šauni dainininkė Asmik Grigorian, paklausta, ar ateityje norėtų sukurti tradicinę šeimą, atsakė, kad tai padaryti labai sunku, jau vien dėl to, kad pati gyveno nepilnoje šeimoje, nes jos

tėvai išsiskyrė, kai jai buvo 2 metai; o kai nesi matęs tradicinės šeimos modelio, sunku ją kurti, nors pati mano, kad vaikai turi augti pilnoje šeimoje. Jos gyvenime abiejų tėvų būta vienodai, bet skirtingai. Tėvai net vadino ją skirtingai: mama (lietuvė) – Asta, tėtis (armėnas) – Asmik, todėl ji jautėsi esanti dviem žmonėmis.³⁰

Psichologijoje, kaip ir teatre, vaidmeniu yra vadinama nurodytų veiksmų visuma, elgesys, kurio mes tikimės iš tam tikrą socialinę padėtį užimančių asmenų. Nors galbūt iš pradžių naujų vaidmenų atlikimas ir pats elgesys atrodo svetimas, nes yra vaidinamas suteiktas vaidmuo, tačiau netrukus šis jausmas praeina. Tai, kas prasidėjo kaip vaidinimas, gyvenimo teatre tampa jumis, nes nėra, anot N. Hawthorno, žmogaus, kuris ilgai galėtų gyventi su dviem veidais – vienu sau, o kitu miniai, ir galiausiai nesusipainiotų, kuris veidas tikrasis. Elgesys veikia nuostatas ir mes tampame tuo, ką darome. Vienu iš aiškinių psichologijoje yra poreikis pateisinti savo veiksmus. Jaučiant įtampą, kad mūsų mintys nesiderina su mūsų veiksmais, L. Festingerio pažintinio disonanso teorija teigia, kad žmonės norėdami sumažinti įtampą savo nuostatas priderina prie veiksmų. Žmonės tarsi racionalizuoja savo elgesį pasiteisindami tuo, kad, „jei aš nusprendžiau šitaip elgtis (arba kalbėti), vadinasi, aš privalau tuo tikėti“, ir kuo didesnę nedarną jaučiame, tuo daugiau keičiasi mūsų nuostatos, kad pateisintų tą veiksmą.³¹

Aptariant šeimos problematiką, reikėtų pažymėti, kad Vakarų sociologijoje feministinės diskusijos apie šeimą įgijo pagreitį septintajame praeito šimtmečio dešimtmetyje. Tyrimuose buvo stengiamasi pavaizduoti, kad tradicinė homogeninė branduolinė šeima yra kultūriškai sukonstruota ir neišvengiamai susijusi su apibrėžtu kultūriniu kontekstu. Kartu buvo parodytas neatitikimas tarp statistikos apie šeimos gyvenimą ir funkcionalistinio idealios šiuolaikinės šeimos įvaizdžio. Šios feministinės išvados ėmė kristalizuotis devintajame ir dešimtajame praeito šimtmečio dešimtmetyje, kai postmodernios šeimos įvairovės pradėjo vis daugiau kvestionuoti tradicinės šeimos kaip universalios normos būtinybę. Feministinės mokslininkės vis labiau kėlė klausimą, ar pati šeimos forma yra naudinga ir funkcionali. Joms net kilo minčių, kad šeimą reikėtų pakeisti sąvoka *namų ūkis*. Užuoat traktavus šeimą kaip instituciją, kai kurios tyrinėtojos manė, kad reikėtų vartoti terminą *šeimos praktikos*, siekiant pabrėžti šeimos santykių aptakumą ir įvairovę.³²

Galima pastebėti, kaip panašių nuostatų laikosi atstovės ir Lietuvoje. Remiantis Lietuvos *Lygių galimybių plėtros centro* projektų vadovės Margaritos Jankauskaitės pastebėjimais, Lietuvoje seniai jau nebėra to, ką politikai vadina tradicine šeima, ir politikai dangstosi tradicinės šeimos vertybėmis bei ignoruoja daugiau nei pusės rinkėjų interesus. Komentuodama Seime svarstyta siūlymą, kad gimus kūdikiui atostogos būtų suteiktos ne tik susituokusiems vyrams, M. Jankauskaitė teigia, kad tik dėl politikų nesugaudymo socialiniuose procesuose kilo didžiulis pasipriešinimas, o tai tik padidins socialinę atskirtį. Kaltindama parlamentą moralizavimu, o ne socialinių problemų sprendimu, M. Jankauskaitė mato ne tradicinės šeimos vertybes ir struktūrą, bet postringauja, kad Lietuvos visuomenė, kaip ir postindustrinėje visuomenėje mokslininkai, šeimą suvokia daug plačiau. *Lygių galimybių* specialistė kaltina Seimą, kuris saugodamas tradicinę šeimą pamiršta, kad sąlygas branduolinei šeimai sudarė kapitalizmas, o po II pasaulinio karo, prasidėjus industriniam bumui, atsirado jaunimo kultūra, kai ekonominės sąlygos suteikė galimybes kiekvieno žmogaus savarankiškai egzistencijai, jaunuoliams nebereikėjo sulaukti pilnametystės, varžyti save dėl

tėvo palaiminimo ar bijoti, kad negaus palikimo. Didėjantį nesusituokusių porų procentą M. Jankauskaitė taip pat sieja su ekonominiu savarankiškumu.³³

Kalbant apie netradicinėms šeimoms siūlomus priimti naudingus įstatymus, turėtų būti įdomu, kas yra šių projektų autoriai ir kas jiems atstovauja Seime. Pasirodo, kad šio projekto idėjų autoriai – nevyriausybinių moterų organizacijų, moterų informacijos centrų, Lygių galimybių ir sanglaudos ekonomikos instituto atstovai, o siūlyto projekto autorė liberaldemokratė M. A. Pavilionienė pati palaiko glaudžius, net tarptautinius, ryšius su daugeliu proabortinių nevyriausybinių organizacijų, kurios neva gindamos moters reprodukcinės teisės ir laisvės išvien griauna tradicinę šeimą ir kovoja su tradicinėmis Bažnyčiomis.³⁴ Seimo narė, pasiryžusi kovoti prieš nesantuokinių vaikų diskriminaciją, iš pirmo žvilgsnio, atrodo, siekė apginti nesantuokinių vaikų gerovę, tačiau M. Romerio universiteto docentas, psichologas Gediminas Navaitis įžvelgė čia ne vaikų diskriminaciją, o pareigų nepripažįstančių vyrų vaikymąsi pinigų. Seimo narei užkliuvo, kad šiais metais atsiradęs *Darbo kodekso* įstatymas, leidžiantis vyrams suteikti tėvystės atostogas iki tol, kol vaikui sueis 1 m., tik tuomet, jeigu vaiko tėvas gyvena santuokoje su kūdikio motina (179⁽¹⁾str.).³⁵ M. A. Pavilionienė siūlė išbraukti minėto įstatymo antroje dalyje esančius žodžius – *jei vaiko tėvas gyvena santuokoje su kūdikio motina*, – nes tokios pataisos šiandien yra gyvenimo padiktuotos. Statistikos departamento duomenimis, 2004 m. iš 30 419 naujagimių 8736 buvo nesantuokiniai. 2005 m. Lietuvoje gimė 30 541 kūdikis, iš jų 8677 – nesantuokiniai. Iš 8677 nesantuokinių naujagimių 2699 buvo įregistruoti pagal motinos pareiškimą, 5913 – pagal abiejų tėvų pareiškimą ir 65 – pagal globėjų pareiškimą. Anot parlamentarės, gavęs pašalpą partnerystės santykius su kūdikio motina turintis vyras suteiktų moteriai galimybę pailsėti po gimdymo ir, jei partneris iki vaiko gimimo nesuprato tėvystės reikšmės, pabuvęs su kūdikiu, prie jo prisirišį ir prisiims atsakomybę už šeimą bei įteisins ryšį su partnere. Į klausimą, ar ji pasisako už santuokinį ar nesantuokinį gyvenimo būdą, Seimo narė tiesaus atsakymo nedavė, tačiau, jos duomenimis, partneriai jaučia daugiau atsakomybės už savo ryšį su antrąja puse nei sutuoktiniai, o sutuoktiniai vienas į kitą žvelgia kaip į daiktą ir naudojami vienas kitu kaip daiktu. Todėl jai kalbos apie tradicinę šeimą gryna maskuotė. Tačiau priešingai mano psichologas G. Navaitis. Jo nuomone, lengvatoms nesusituokusioms poroms menkintų šeimos vaidmenį visuomenėje; lengvatų reiktų tikėtis tik prisiėmus tėvystės pareigas. Jeigu vyras nepripažįsta tėvystės, jam teikti pašalpą būtų absurdas. Tokiu būdu mes pasisakytume prieš šeimą, diskriminuotume poras, prisiėmusias tėvystės pareigas. Jeigu vyras vengia pripažinti tėvystę, moteris paprastai su juo bylinėjasi teisme dėl tėvystės nustatymo. Tokiu atveju neverta kalbėti apie jo teises, juo labiau kas būtų, jei keli vyrai panorės pretenduoti į pašalpą ir prižiūrėti vaiką, vis tiek tektų nustatyti tikrąjį ir pasidomėti, ar jis prisiėmė tėvystės pareigas.³⁶

A. Maslauskaitė tyrinėdama šeimos deinstitutionalizaciją ir alternatyvių šeimos formų plitimą stengėsi išskirti globalios šeimos transformaciją lemiančias priežastis: pirma priežastimi ji laiko tai, kad rinkos ūkis kuria šeimai nedraugišką aplinką; kita irgi susijusi su ekonomika priežastis, skatinanti šeimos deinstitutionalizaciją, – tai rinkos ūkio sąlygojama santykinė suaugusių individų nepriklausomybė vienas nuo kito; trečia – lyčių vaidmenų kaita, jos poveikis šeimos raidai vertinamas nevienareikšmiškai, kai tradicinių lyčių vaidmenų kaita peraugo į partnerių pareigas, o moterų įsitvirtinimas darbo rinkoje

Vakaruose beveik sutapo su skyrybų skaičiaus augimu; taip pat socialinėje kultūrinėje plotmėje šeimos deinstitutionalizacija buvo paveikta šeimos idealų transformacijos. Gera šeima laikoma ta, kurios geri tarpusavio santykiai, paremti kokybiškais emociniais ir psichologiniais ryšiais bei emocijų, psichologinių poreikių tenkinimu. Šeimos deinstitutionalizacijai poveikį padarė medicininis technologijų raida, kontracepcija, naikinanti nepageidaujamų seksualinių ryšių pasekmes, kartu atsiedama seksualinį malonumą nuo reprodukcijos; dar vienu veiksniu, deinstitutionalizuojančiu šeimą yra laikomas vartojimo kultūros plitimas, kai asmeninis gyvenimas skiriamas maksimaliems išgyvenimų išbandymams, nuotykiams, kuriuose būtina patirti įvairius seksualinius, emocinius pakilimus ir kritimus, o kaip sociologai sako, tai gyvenimas, kuris paremtas *pirkinių krepšelio* principu; santuokų atidėjimas, gyvenimas nesusituokus, darbo rinkos sąlygos, psichologinis, socialinis ir finansinis nesaugumas, pavertęs nestabilių santuokinių gyvenimą kohabitacijos kompensacija; tiek dėl asmeninių priežasčių, tiek dėl psichosocialinio streso pasireiškiantis menkas psichologinis išprusimas, kai nesugebama spręsti tarpusavio santykių problemų ir sudaroma galimybė didėti skyrybų ir kohabitacijų skaičiumi; šeimos deinstitutionalizacijos procesui įtakos turi ir devaluota paties santuokos instituto reikšmė. Taigi bendrai paėmus šeimos deinstitutionalizacija yra mūsų visuomenės ūkinių, kultūrinių ir socialinių procesų subproduktas. Todėl labai svarbu, kokius nuostolius kaip sudėtinė modernizacijos dalis ji dėl to patiria ir kokius atsakymus tokia visuomenė randa.³⁷

Feministiniams judėjimams yra artima vaidmens sąvokos vartoseną, nes kalbant *vaidmenų* terminais socialinis gyvenimas ir žmonės kaip lytiniai subjektai yra nesunkiai suliginami. Keičiant moterų padėtį iš tikrųjų raginama keistis vaidmenimis. Todėl joms nesunkiai sekasi vaidmenis priskirti motinoms, tėvams, įsimylėjėliams, draugams, mokslininkams, darbininkams, disidentams, politikams. Jų akimis žiūrint, jie visi tėra vaidmenų atlikėjai. Motinystę prilyginus bet kuriam kitam socialiai suformuotam ir sankcionuotam vaidmeniui, nustatančiam motinystės ribas, atsiranda iškreipta motinystės prasmė, kuri yra kupina prieštaravimo džiaugsmo ir susierzinimo, yra prigimtinė, socialinė, simbolinė ir emocinė. Noras sumenkinti skirtumus tarp motinystės ir tarnybos sumenkina mūsų santykių prasmę šeimoje. Motinystę padarius eiliniu vaidmeniu dingsta privati sfera ir joje esantys socialiniai santykiai, jų vertė ir tiesa, nebeturima kuo kitu jų pakeisti. Nuvertinus privačią sferą, viešajame gyvenime pavargusiam žmogui šeima vis mažiau yra visų šeimos narių prieglobstis. Feminisčių samprotavimai apie motinystės vaidmenį dažnai tampa kupini pykčio socialinei vertybių sistemai, neremiančiai ir nevertinančiai motinystės vaidmens. Joms darosi sunku vaidinti profesinius vaidmenis ir kartu pamatyti motinystės vaidmens vertę.³⁸ Tai pastebime ir iš anksčiau minėtos operos dainininkės A. Grigorian duoto interviu, kur ji prasitaria, kad jos sūnus ją vadina vardu, o ne mama ir, ko gero, todėl, kad ji pati to siekė, nes pastebėjo, kad kai ji buvo vadinama mama ar mamyte, sūnus stodavo į išnaudotojo poziciją. Dėl to teko tą žaidimą nutraukti.³⁹

Tyrinėjant statuso ir vaidmens skirtumus bei jų tendencijas viską paversti tik *vaidmenimis*, kaip akivaizdų pavyzdį galima pacituoti ir aktorę M. Bellucci. Prisimindama savo atliktą prostitutės vaidmenį režisieriaus Bertrando Blier komedijoje „*Combien tu m'aimes*“ (Kiek tu mane myli?) ji sako, kad jos įkūnytas prostitutės personažas yra geriausias feministės pavyzdys. Jos nuomone, „kiekvienoje moteryje slypi paleistuvė – gundyti, vilioti,

flirtuoti, visa tai įrašyta mūsų prigimtyje, todėl ir man lengviausias prostitutės vaidmuo“. Seksualumo ir moteriškumo simboliu laikoma italų aktorė postringauja, kad už pinigų pasiduodanti moteris tik iš pažiūros atrodo skriaudžiama, bet iš tiesų ji valdo situaciją, pati priima sprendimus. Tačiau, be šio vaidmens, aktolei motinystė yra stipriausia patirtis, nes ji sudaryta iš kūno ir instinkto harmonijos. Gimusi dukra jai tapo svarbiausiu gyvenimo žmogumi ir atskleidė moteriškumą. M. Bellucci dievina tas valandas, kai gali rūpintis dukra, laikyti ją ant rankų, glostyti ir kartu auginti nepriklausomą asmenybę. Nors mamos vaidmuo aktolei yra sunkiausias, bet jis ir gražiausias.⁴⁰ Taigi aktorė sąmoningai ar nesąmoningai kalba apie atliktą prostitutės vaidmenį ir sykiu motinos vaidmenį.

Panašiai elgiasi ir E. Janeway. Apie asmens vaidmenį sprendama pagal socialinės sistemos poreikius, ji vaidmeniui suteikia tai, ką veikėjas veikia sąveikaudamas su kitais. Ji mano, kad vyras geriau, nes už jų viešuosius vaidmenis mokamas atlygis. Jie būna įvertinti pinigais, statusu ar pagarba. Janeway atrodo, kad moterys yra *privatizuotos* ir patekę kultūrinėn nelaisvėn, todėl jai ir motinos, žmonos vaidmuo susipriešina su amerikietišku etosu. Ji ragina moteris eiti į viešumą, laužyti senus vaidmenis ir imtis naujų vaidmenų – tapti naujų vaidmenų modeliais, siekiant individualių tikslų.⁴¹

Lygių galimybių ieškotoja bei tradicinės šeimos nevertinanti N. Vasiliauskaitė mano, kad tradicinės šeimos gynėjams šeima yra tik vyro ir moters sąjunga visam gyvenimui, kur dominuoja vyras, o moteris užima aptarnaujantį vaidmenį. Tokie žmonės atseit labai siaurai supranta šeimą. Juo labiau jai tradicinė šeimos samprata savo esme yra seksistinė, patriarchalinė, kraujo ryšį iškelianti aukščiau už išsilavinimą ar gabumus. Su tuo, aišku, nesutinka *Bernardinų* redaktorius Andrius Navickas. Jis, priešingai, nemano, kad šeima turėtų būti našta moteriai, veikiausiai palankiausia erdvė skleistis brandiems žmonių tarpusavio santykiams. O kai sakoma, kad pažeidžiama teisė į savirealizaciją, jo nuomone, tai sakoma labai paviršutiniškai, nes dažnai tai, ką vadiname savirealizacija, tampa vartojimo industrijos primetamais vaidmenimis. Visi bandymai nepripažinti ribų turi skaudžių padarinių, veda prie santykių disharmonijos. Ypač šiandien būdinga viešajame sektoriuje moteriai piršti modelį, kad jos pareiga daryti karjerą, nes kartu neatsižvelgiama, kad tai žlugdo privatų jos gyvenimą, paverčia jį tik seksualinio instinkto tenkinimu, bet ne visavertės savisklaidos erdve. Moteris nuskurdinama ne mažiau nei tada, kai ji *prirakinama* prie viryklės ir skalbimo mašinos.⁴²

Kiekvienas socialinis vaidmuo, lygiai taip pat ir vyro vaidmuo šeimoje ir visuomenėje, numato vaidmeniui būdingus reikalavimus ir apribojimus. Jie nustato ne tik, ką vyras turi veikti, bet ir tai, kaip jis turi jaustis (J. H. Pleck). Esminių reikalavimų realizavimas leidžia vyrui jaustis *vyriski*. Tie reikalavimai yra sėkmė, statusas, fizinis, emocinis ir intelektualinis pajėgumas ir *nemoteriškumas* (Sh. M. Burn). Jeigu vyrai konstruoja savo vyriškumo sampratą vadovaudamiesi turto, valdžios ir padėties visuomenėje kategorijomis (M. S. Kimmel), iš jų tik nedaugelis pasiekia tokią padėtį, kuri leidžia save suvokti kaip vyrišką. Tokį požiūrį, kai finansinės galimybės, anot psichologo G. Navaičio, yra prilyginamos asmei vertei, B. Vainribas pavadino „rinkos“ dalyvio vyriškumu. Kadangi daugeliui vyrų trūksta statuso ir valdžios, patvirtinančios jų vyriškumą, jie gali savo vyriškumą konstruoti fizinio pranašumo ir jėgos bei išskirtinio emocinio tvirtumo ir *moteriškumo* neigimu. Toks kompulsyvus vyriškumas skatina rizikingą elgesį, sveikatos problemų ignoravimą,

ardo šeiminius ryšius. G. Navaitis remdamasis 2002 m. apklausos *Vyriškų vaidmenų krizė Lietuvoje* duomenimis daro išvadą, kad daugumai vyrų yra artimos tradicinės vyriškumo nuostatos: vyras turi siekti materialinės sėkmės, išlaikyti šeimą. Tai rodo, kad šių nuostatų samprata yra labai siaura. Iš sudėtingo tradicinio vyro vaidmens, apėmusio įvairius autoriteto, globėjo, gynėjo, šeimos atstovo ir kitus gebėjimus, dažnai apsiribojama tik gebėjimu aprūpinti šeimą. Taigi vyriškumas daugiau asocijuojasi su terminatoriaus jėga negu su jogo dvasingumu. G. Navaičio tyrimų duomenimis, mūsų šalyje tūkstančiui vyrų tenka 1121 moteris. Aukštosiose mokyklose tam pačiam tūkstančiui vyrų yra 1380–1820 moterų. Vieniša moteris, atmetus būtinas išlaidas, kas mėnesį disponuoja maždaug 693 Lt, o vyras – 710 Lt. Vyrų ekonominiai ir intelekto pranašumai, tai tam tikra vyriškumo sampratos dalis, yra labai nežymūs. Vyrai mūsų visuomenėje jaučiasi nekomfortiškai, todėl savižudybė tampa kraštutine nepasitenkinimo gyvenimu išraiška. Iš 10 tūkstančių savo lyties atstovų ja gyvenimą baigia 13 moterų ir 68 vyrai. Pasitelkdamas vaikus, kaip geriausius šeimos santykių ekspertus, G. Navaitis yra nustatęs, kad 53,4 proc. šeimų svarbius sprendimus priima, kaip ir dera, abu tėvai; 35 proc. atvejų juos priima motinos; kiti giminės – 5,3 proc.; tėvas – 6 proc. Todėl, anot psichologo G. Navaičio, niekas jo neįtikins, kad Lietuvoje yra patriarchalinė šeima, nes vyro vaidmuo šeimoje susiaurėjo iki aprūpintojo, o tradiciškai jis buvo dar ir autoritetas, gynėjas. Jo nuomone, Lietuvoje būti vyru ir tėvu yra labai sunku.⁴³

Kita vertus, atliktų tyrimų duomenimis, žiniasklaidos formuojamas vyro įvaizdis ir stereotipas pateikiamas kaip aktyvus savo erdvės, socialinių santykių, sėkmės kūrėjas, o moteris vaizduojama kaip dėl namų ir šeimos atsisakanti profesinės karjeros arba savykiškai užimanti aukštesnę socialinę padėtį ir dėl profesinės sėkmės užleidžianti *pozicijas* šeimoje. Kalbant apie vertybes, siekiamybe tampa gražios seksualios, jaunos ir jaunatviškos, superaktyvios, užimančios gana aukštą socialinį statusą, turinčios gerai apmokamą darbą, sukūrusios gražią šeimą moterys ir savarankiški, mažiau dėmesio šeimai skiriantys, viešai demonstruojantys savo sėkmę vyrai.⁴⁴

Sociologinė identiteto teorija teigia, kad asmenybė yra hierarchine tvarka išdėstyta identiškumų sistema. Asmuo tiek turi identiškumų, kiek vaidmenų atlieka. Todėl tėvystė apibrėžiama kaip buvimas tėvu ir tėvo pareigų turėjimas. Tad tėvystė yra suprantama ne tik kaip biologinė, bet ir kaip socialinė kategorija. Biologinis požiūris grindžiamas tuo, kad žmogaus reprodukcijai yra būtini dviejų skirtingų lyčių žmonių genetiniai komponentai. Bet taip pat nemažai ryškus ir tėvystės socialinio fenomeno suvokimo poveikis tiek įstatymų leidėjui, tiek teismų praktikai. Sprendžiant tėvystės identiškumo klausimus valstybė, atrodo, imasi intervencijos dėl tėvystės nustatymo ir efektyvus ir teisingo tėvystės ginčų sprendimo, siekdama apibrėžti teises schemas, užtikrinančias visapusišką tėvystės pareigų vaiko atžvilgiu atsiradimą ir funkcionavimą, kad būtų maksimaliai apsaugotos vaiko ir visų suinteresuotų šalių teisės. Teisei svarbu įtvirtinti teisinę reglamentaciją, kuri užtikrintų tikrųjų (biologinių) tėvų suinteresuotumą įtvirtinti savo teisinį tėvo/motinos statusą, sprendžiant tėvystės ginčus, vadovaujantis visų pirmų vaiko interesais. Teisinė tėvystės prezumpcija yra paremta biologinėmis ir teisinėmis prielaidomis (vaiko gimimo faktu iš konkrečios moters ir vyro santuoka su vaiko motina). Tačiau galimi ir kiti būdai, kaip antai *formalistinis*, kai atmetant biologinę realybę, akcentuojami kiti elementai ir ver-

tybės (šeimoms darnai, teisingai tikrumas; šis metodas suponuoja asmens valios ir teisių prezumpcijų prioritetą kitų vaiko kilmės nustatymo metodų atžvilgiu. *Realistinis* vaikų nustatymo būdas yra pagrįstas vadinamuoju tikrosios tiesos principu, kai tėvystė nėra biologinis ryšys, bet akcentuojant teisinius mechanizmus; vis dėlto biologinis tėvas turi tam tikrą nuosavybės teisę į vaiką, kaip prisidėjęs prie jo sukūrimo. Remiantis darvinistišku požiūriu į šeimą „kraujas yra tirštesnis už vandenį, tikrasis genetiškai pagrįstų santykių altruizmas daug stipresnis, ir tikimybė vaikui tapti biologinio tėvo auka yra daug mažesnė, negu ne biologinio tėvo“.⁴⁵ Taip bandoma įrodyti, kad vaiko interesus labiausiai atitinka tikrųjų (genetinių) tėvų žinojimas. Tuo tarpu formalistinio metodo šalininkai stengiasi labiau pateisinti *psichologinio tėvo* doktriną: suaugusieji tapo juos globojančiais tėvais, prie kurių jie yra prisirišę ir iš kurių kildina savo saugumą, ir formuoja įvaizdį, ir užpildo vaiko psichologinį poreikį. Į šios koncepcijos tėvystę įeina ir tos pačios lyties, vadinamųjų tėvų šeimos, kuriose auga vaikas. Tad personaliniai, ypač tėvo vaidmens, pokyčiai yra akivaizdūs, o jų įsikišimai gali nulemti ir vaiko pažeidžiamumą ir tolesnį jo vystymąsi bei socialinę adaptaciją.⁴⁶

Anot Ispanijos teisingumo ministro Juano Fernando Lopezo Aguilaro, mūsų visuomenė – pakankamai brandi ir gali pripažinti įvairius gyvenimo kartu modelius. Suteikdami homoseksualams teisę į santuoką bei įvaikinimą, atsikratome senų prietarų, ištaisome ilgai trukusias diskriminavimo klaidas. Sprendžiant iš socialinių apklausų atrodo, kad tinkamas vaiko aprūpinimas ispanams tapo svarbiau, nei kad vaikas turėtų abu tėvus. Tėvo nebuvimas netrikdo lesbiečių, nes moterys pastoja dirbtinio apvaisinimo būdu. Anot homoseksualios mąstysenos atstovų, prieš įvaikinimą jokiū būdu nereikia atsiklausti vaiko, ar jis sutinka eiti į homoseksualią šeimą, kaip ir beprasmiška klausti, ar jis sutinka gimti kurioje nors šeimoje. Savo seksualinei orientacijai suteikiant natūralaus reiškinio pavidalą, pasiteisinimai surandami tokie: kaip heteroseksualūs tėvai gali išauginti homoseksualius vaikus, lygiai taip homoseksualūs tėvai galės išauginti heteroseksualius vaikus. Tačiau remiantis 2002 m. Madrido psichologų asociacijos ir Sevilijos universiteto atliktais sociologiniais tyrimais (aišku, būtų įdomu žinoti, kieno užsakymu tie tyrimai buvo atlikti, net ir nežinant tyrimo užsakovų ir pačių tyrėjų seksualinės orientacijos), stebint 30 homoseksualių porų, buvo prieita išvada, kad tokiose šeimose auginami vaikai daug tolerantiškiau nei heteroseksualiose žiūri į seksualines mažumas ir daugiau yra informuoti apie lyčių vaidmenis.⁴⁷ Telieta tik pridurti, kad vaidmenų atlikimo požiūriu atliktas tyrimas parodo, kad tų žmonių gyvenimo terpėje tikslas tampa įgyvendintas, o savęs pateisinimo prasme pakankamai pasiektas.

Taigi dekriminalizavus homoseksualizmą buvo einama toliau. Išplėtus šeimos sąvoką atsirado didelės galimybės griauti tradicinės šeimos suvokimą ir patį jos egzistavimą. Didelis žingsnis seksualinėms mažumoms plečiant teises padarytas pastaruosius metus socialistų valdomoje Ispanijoje. 2000 m. spalio mėnesį Ispanijos Andalūzijos regiono Alchesyro miesto teisėja pasuko netradiciniu keliu – vienai moteriai – M. A. Zucilla gimus kūdikiui, vaikas buvo pripažintas abiejų vaiku, todėl ir gimimo liudijime buvo įrašytos dvi motinos. Ligi šiol tokio kūdikio motina būdavo pripažįstama tik ta, kuri jį pagimdė, o biologinės motinos sutuoktinei kūdikį reikėdavo įsivaikinti. Pagal išplėstą šeimos sąvoką šios dvi susituokę moterys save laikė šeima, todėl tai, kad reikia įsivaikinti šeimoje gimusį

kūdikį, žeidė nebiologinę motiną (A. Melendez). Anot jos, jei kūdikis būtų apvaisinimo būdu gimęs heteroseksualioje šeimoje, vyrui davus savo sutikimą abu sutuoktiniai iškart būtų pripažinti tėvais. Sutapatinus heteroseksualias šeimas su homoseksualiomis buvo įžvelgta homoseksualių šeimų diskriminacija.⁴⁸

Kalbant apie šeimą, šeimos tėvas nereprezentuoja valstybės ar valdovo, o valstybė ar valdovas nėra tėvo projekcija. Šeima neatgamina visuomenės, o visuomenė šeimos. Ilgai formavęsis šeimos mechanizmas, kuris laikomas visuomenės ląstele, palyginti, tik neseniai tapo ramsčiu tolimesnių visuomenės ar atskirų grupių manevrų, kurių tikslas tapo gimstamumo kontrolė, populistinio požiūrio kurstymas, sekso medikalizacija ir jo nelytinių formų priskyrimas psichiatrijai. Grįžtamojo kontrolės proceso metu išvesėjęs homoseksualizmas ėmė apie save kalbėti ir ginti savo teisėtumą ir vadinamąjį natūralumą dažnai tais pačiais terminais, kuriais medicinos buvo diskvalifikuotas. Be abejo, kad homoseksualūs judėjimai galėtų sėkmingai plisti, reikėjo ne tik seksualinio jausmo tapatumo, bet ir atitinkamų priešasčių bei pakankamos politinės ir ekonominės erdvės organizuoti. Todėl nenuostabu, kad gėjų/lesbiečių judėjimai yra modernios liberalios demokratijos ir kapitalistinės visuomenės padariniai. Nors homoseksualus elgesys aptinkamas visais laikais, tačiau iš pastarųjų socialinių grupių susikūrę judėjimai yra naujo pobūdžio reiškinys. Pats terminas *homoseksualus* pirmą kartą buvo pavartotas vengrų daktaro Karolio Benkerto 1869 m. (nors yra manoma, kad tam tikros laisvos socialinės grupės jau buvo keliuose Europos miestuose susiformavę anksčiau), tačiau XIX a. pabaigoje jau buvo pakankama politinė ir socialinė terpė šioms grupėms burtis. Pirmoji vieša politinė organizacija, pasivadinusį Moksliniu-humanitariniu komitetu, buvo įkurta 1897 m. vokiečio Magnus Hirschfeldo, kurio kampanijos tikslas buvo homoseksualumo dekriminalizacija. Įkūrėjas manė, kad homoseksualai priklauso trečiajai lyčiai. Tačiau dauguma to metų psichoanalitikų plėtojo antipatiją homoseksualiai orientacijai. Po I pasaulinio karo JAV ir Europos didesniuose miestuose (ypač Berlyne, Paryžiuje) pastebimos besikuriančios mažos grupės, tačiau jos ypač suaktyvėjo po II pasaulinio karo, po 1950 m. Tam pasitarnavo socialinio bei komercinio tinklo įtraukimas, sudaręs sąlygas greitesniam gėjų/lesbiečių iškilimui ir judėjimui. Šis judėjimas tuomet simbolizavo laisvės augimo poreikį, apipintą diskusijomis apie seksualumą bei feminizmo atgimimą. Šio periodo gėjų/lesbiečių judėjimas suvokė save kaip didelio puolimo, nukreipto prieš vadovaujančias kultūrinės ir politines idėjas bei institucijas, dalį. Gėjų/lesbiečių spauda, tiesiogiai paveikta politinio judėjimo, rūpinosi savo gyvenimo būdo tematika ir siekė savo pusėn patraukti ir didžiąją spaudą. Todėl jau 1970–1980 m. buvo pastebimų ir ryškių slinkčių daugumoje vakarietiško valstybių į homoseksualumą. Pradėjęs kurtis tarptautinėms organizacijoms, vakarietiškas lesbiečių/gėjų judėjimas padarė įtaką liberaliajai demokratijai, kur šalia aktualių socialinių temų buvo pradėta plėtoti politiką ir apie seksualumą, iškeliant į viešumą tas politinio gyvenimo struktūras, kurios užsiuoja ir varžo šį judėjimą. Pavyzdys galėtų būti kai kurios Afrikos kontinento dalys, kur homoseksualumas užsiuolamas kaip kolonializmo palikimas.⁴⁹

Dar didesnę nuostabą kelia atvejis, paimtas iš Pietų Afrikos Respublikos gyvenimo. Ten apygardos teismas šių metų kovo mėnesį nagrinėjo bylą dėl ketverių metų berniuko Jandre Botha sumušimo ir mirties, bylos atsakovai buvo lesbiečių pora, taip pat ir biologinė berniuko motina. Vienas iš motinos partnerės, kurios žiaurus elgesys tiesiogiai nulėmė

berniuko mirtį, motyvų buvo tai, kad berniukas atsisakė ją vadinti tėčiu. Beje, berniuko biologinis tėvas iškart po skyrybų su savo žmona nesėkmingai bandė teisiniu keliu išsikvoti teisę globoti ir auklėti savo sūnų. Teismas tuo metu nusprendė, kad biologinė motina, pradėjusi gyventi su savo partnere lesbiete, yra tinkamos auginti jo sūnų.⁵⁰

Tėvytės nuvertinimą aiškiai teigia ir Italijos Monza miesto teismas, 2006 m. sausio mėn. priėmęs sprendimą, pagal kurį, žmonai esant nėščiai, vyras neturi teisės jai sutrukdyti padaryti abortą. Vyras kreipėsi į teismą, pateikdamas prašymą dėl gyvenimo skyrium (separacijos), nes bendras vyro ir žmonos gyvenimas tapo neįmanomas dėl žmonos kaltės, kadangi ji padarė abortą be jo žinios ir tuo pažeidė pareigas, kylančias iš santuokos. Jis prašė atlyginti žalą dėl jos kaltės, separacijos atveju ji prarastų teisę į vyro išlaikymą, todėl teismas atsisakė patenkinti vyro prašymą, nes moteris negali būti baudžiama dėl to, kas jai yra leidžiama įstatymo, t. y. iki 90 nėštumo dienos pasidaryti abortą be vyro sutikimo. Šiuo atveju vyras galėjo reikalauti separacijos, tačiau žmona negalėjo būti pripažinta kalta dėl gyvenimo skyrium, tai sukeltų sutuoktinių turtinėms teisėms atitinkamas teisinės pasekmes.⁵¹

Remiamas ES mažųjų projektų programos dalyvis A. Tereškinas rašo, jog, nepaisant didėjančio šeimos ir partnerystės formų įvairumo, manyti, kad tradicinė homogeninė branduolinė šeima nyksta, būtų neteisinga. Ji egzistuoja ir klesti kaip idealas, kaip simbolis, kaip galingas kolektyvinės vaizduotės mitas. Todėl šiulaukinė šeima kinta vykstant platesniems visuomenės pokyčiams ir kintant intymiems santykiams. Tam įtakos turi, kokios šeimos formos bei idėjos yra platinamos žiniasklaidoje, jos atspindi, ar šeimos politika yra linkusi keistis ar būti tokia, kokia yra. Pozityvus alternatyvių šeimų įvaizdžio perteikimas įgalina ir suteikia postūmių socialiniams bei kultūriniais pokyčiams. Gėjų, lesbiečių, biseksualų ir kitokių lyties nonkonformistinių šeimų vaizdavimas, anot A. Tereškino, gali padėti politinėje kovoje už tokių šeimų bei partnerystės formų pripažinimą ir įteisinimą.⁵²

Ko gero, neatsitiktinai psichologė Giovanna Lobbia ir psichoterapeutė Lisa Trasforini, apie du dešimtmečius dirbančios tarptautinėje įvaikinimo ir įvaikintųjų šeimų formavimosi srityse, savo knygoje *Voglio una mamma ed un papà* (Noriu mamos ir tėvo) klausia, kodėl homoseksualios poros reikalauja teisių įsivaikinti, bet niekas neklausia, ar vaikai norėtų gyventi homoseksualiose ar netipiškose šeimose (vienas asmuo, homoseksualios poros, išplėstinės interpretacijos šeimos...). Jų nuomone, tik vyras ir moteris savo skirtingumu sukuria poras, gyvenančios kartu, natūralumą, todėl nėra gerai, kai vaikams nesudaromos galimybės ir sąlygos gyventi normaliose šeimose. Juk ir pačiam augančiam vaikui suprantama, kad natūraliai jo, kaip vaiko, atsiradimą nulemia tėvo ir motinos buvimas. Todėl vaikai trokšta mylėti savo tėvus ir įsivaizduoja, kad tėvai turi mylėti savo vaikus. Remdamosi *Amici dei Bambini* (Vaikų draugai) asociacijos patirtimi autorės leidžia sau tvirtinti, kad teisė į tėvybę įvaikinant nėra pirminė teisė, nebent tuo būtų siekiama išsaugoti vaikui teisę būti vaiku, suteikiant jam paramą, kai to nepadaro tikrasis tėvas ir motina. Todėl, anot žmogaus psichikos specialistų, būti tėvais nėra jokia teisė: nei kai kalbame apie homoseksualias, nei heteroseksualias poras, tačiau būti vaiku yra kiekvienos žmogiškosios būtybės teisė. Todėl kai kalbama apie alternatyvių šeimų modelius, reikia apie tokias šeimas kalbėti ne ideologiniu požiūriu, bet atsižvelgiant į vaiko poreikius, vertinti vaiko gerbūvį bendrai visuotiniu požiūriu.⁵³

Taigi žmogaus mėginimas pritaikyti šeimos institutą savo reikmėms paprastai netampa vien individualia saviraiška, ginančia savo nepriklausomumą, o tik saviapgaulė ir kitų apgaulinėjimu, kai manoma atsisakius tradicinio šeimos modelio ar santuokos tapti mažiau pažeidžiamam. Laisvės troškimas, nepripažįstant elementarių kito žmogaus prigimtinių teisių ir laisvių (Liet. Resp. Konst. 18 str.), piktnaudžiaujant neribota savo laisve, anksčiau ar vėliau suteikiant jai teisių pavidalą, nereiškia, kad kito teisės į gyvybę paneigimas, teisė nebūti atskirtam nuo šeimos, teisė pažinti savo tėvus ir t. t. gali tapti, netgi ir daugumai pritariant, tam tikros kategorijos (lyties, amžiaus atžvilgiu) žmonių privilegija. Nes tokiu atveju tik siekiama disbalansuoti teisių ir pareigų vienovę. Todėl tyrinėjami konkubinato iššūkius šeimai Mykolo Romerio universiteto mokslininkai K. Meilius, J. Juškevičius ir A. Širinskienė pastebi, kad tik stebint kintančius šeimos santykius galima geriau pažinti besiformuojančias šeimoje naujas vertybes ir pseudovertybes.⁵⁴

Išvados

1. Šeima šiandien tapo svetima diskusijų tema. Net turintys motiną, tėvą, galbūt broliu, seserų, vaikų dėl riboto savo pažinimo ne visada galėtų atsakyti, kam reikalinga šeima, kokį vaidmenį ji atlieka žmogaus, visuomenės gyvenime ir kaip ji gali pakeisti žmonių tarpusavio santykius. Suprantama, pirmenybę tekiant individualistinėms pažiūroms bendruomeniškumo, atsakomybės ir pareigingumo jausmas vieni kitiems atitinkamai irgi sumažėja. Vis plačiau pripažindami teisę į savirealizaciją pradedame vis dažniau piktnaudžiauti įsipareigojimų baime, visuotine atsakomybės stoka, nes į savo bei kitų gyvenimą žiūrime paviršutiniškai. Deja, visų nesėkmių apsuptyje turime pripažinti, kad dažnai tai, ką vadiname savirealizacija, apgaulingai tampa vartojimo industrijos mums padiktuotais vaidmenimis.

2. Socialinėje analizėje dažnai yra vartojamas *vaidmens* terminas, reprezentuojantis institucinę tvarką. Tuomet, kai į vaidmenis žiūrima iš institucinės tvarkos perspektyvos, jie atrodo kaip instituciskai objektyvuotų žinojimo sancaupų reprezentacijos ir tarpininkai. Manydami, kad turime kalbėti vien apie tai, kas yra, o ne kas turėtų būti, taikstomės su skyrybomis, mažėjančiu gimstamumu, su netradicinėmis šeimos formomis... O kai nedrįstame įvardyti šeimos krizės, kai manome, kad motinystė ir tėvystė pažeidžia žmogiškąją tapatybę, laisvę būti viskuo, tuomet guodžiame save modernios šeimos kūrimu, šeimos, kurioje yra prarastas savaiminės gėrybės statusas, vyriškasis ir moteriškasis prigimtinis nukreiptumas.

3. Iš tikrųjų *statusu* (lot. *status*) apibrėžiamas dalykų ar kieno nors stovis, būklė, padėtis (teisinė).⁵⁵ *Vaidmeniu* apibrėžiamas kuriamo veikėjo paveikslas, kuris gali būti traagiškas, komiškas, tragikomiškas, dramatiškas, svarbiausias, antraeilis, epizodinis.⁵⁶ *Socialinio statuso* sąvoka yra neretai vartojama ir kaip sąvokos *socialinis vaidmuo* sąsaja: tuomet socialinis statusas suprantamas kaip teisių ir pareigų visuma, o socialinis vaidmuo – kaip socialinio statuso dinaminis aspektas, t. y. kaip tam tikras elgesys.⁵⁷

4. Individas naudodamasis jam suteiktomis teisėmis ir pareigomis, išplaukiančiomis iš užimamo statuso visuomenėje, atlieka tam tikrą vaidmenį. Todėl negali egzistuoti statusas be vaidmens ir vaidmuo be statuso. Problemos atsiranda tada, kai visuomenė aiš-

kiai neapibrėžia arba labai plačiai apibrėžia statusą. Nesant aiškaus statuso, nėra ir aiškaus vaidmens, nes tuomet atliekamas reliatyvus, sąlyginis vaidmuo, pagal savo ar kieno nors kito pageidavimą, nes individui nėra aiškiai nustatyta jo teisių ir pareigų vienovė. Ir kuo daugiau visuomenėje yra neaiškių *statusų*, tuo daugiau ir dažniau tokioje visuomenėje atsiranda nesutarimų.⁵⁸

5. Tradicinėje visuomenėje individo, užimančio įvairius statusus, pareigos ir teisės nebuvo supriešintos su kito individo, tokiu būdu susiformuodavo atitinkamo elgesio standartas, būdavo pasiekama socialinių santykių aiški pusiausvyra. Modernioje, susiskaldžiusioje visuomenėje yra daugybė situacijų ir mažai standartizuoto elgesio normų, leidžiančių tai pačiai pasidalijusiai visuomenei pasiekti pusiausvyrą ir sutarimą.

6. Kai apie šiuolaikinę visuomenę kalbame tokiomis sąvokomis, kaip *revoliucija, sekuliarizacija, laisvė, teisės, mokslo amžius, masių visuomenė, lygios galimybės, tolerancija, demokratija, stereotipai, naujas mąstymas*, arba *autonomiškas individas, pasąmonės atradimas, alternatyvi netradicinė šeima*,... tokie paaiškinimai tampa ne aiškesni, o dar sudėtingesni ir reikalauja atskiro tyrimo minėtos kategorijos paaiškinimui. Todėl kai kalbame apie tradicinės šeimos arba netradicinių šeimų teisinius apsaugos mechanizmus, turėtų atsispindėti ne tik, kas pasisako už tradicinės šeimos modelį, bet ir kas bei kodėl stengiasi įtvirtinti alternatyvas.

7. Kaip proletariato lygiavimasis į buržuaziją, taip feminizmo lygiavimasis į patriarchatą ar alternatyvių šeimų į tradicines sukelia pasekmes, kai siekiama būti ne tik lygiaverčiais, bet ir reikšmingesniais modeliais negu sisteminiai, instituciniai modeliai, į kuriuos buvo pradėta lygiuotis. Lygiai tas pats atsitiko ir su šeima. Jeigu anksčiau šeima buvo seksualumą kontroliuojantis institutas, tai paskui, perėmus iš jos seksualumą reguliuojančius mechanizmus, sveikai šeimai būdingus reguliavimosi pavyzdžius, buvo laipsniškai atsakoma tradicinės šeimos modelio ir pereinama prie nepriklausomos visuomenės, reglamentuojančios seksualumą. Taip vengdamas atsakomybės stabilios šeimos vertybėms šiandienis žmogus stengiasi išsivaduoti nuo tradicinei šeimai būdingų reikalavimų ir būti nuo jos nepriklausomas. Tačiau sykiu toks individas tampa priklausomas nuo biologinių jausmų ir su vis didesniu ekshibicionistiniu agresyvumu stengiasi įtvirtinti savo seksualinius poreikius kaip teises įstatymais.

8. Išnagrinėta tema parodė, kad tėvystės ir šeimos statuso sumenkėjimo atveju vaidmenys neretai paskirstomi neatsižvelgiant į to asmens užimamą statusą, kad būtų išsaugota teisių ir pareigų vienovė, bet pagal asmeninį poreikį, todėl vienas asmuo tampa nuvertintas, o kitas pervertintas. Tai rodo, kad būtina visada pažvelgti į tėvą-vyrą, motiną-žmoną ne tik pagal jiems iš šalies primetamus ar jiems net nebūdingus atliekamus vaidmenis, bet ir atsižvelgiantį į jų užimamą statusą, kurį turint visada atliekami tie vaidmenys, kurie yra stabilesni ir iš šalies mažiau paveikiami.

NUORODOS

¹ Elštain J. B. Vyro viešumas, moters privatumas. Vilnius 2002. P. 11–16.

² <http://www.lygus.lt/gm/article.php?id=41> 2006 09 03

³ Nisbet R. A. Sociologijos tradicija. Vilnius 2000. P. 283–284.

- ⁴ Bartoli G. Status // Nuovo Dizionario di Sociologia (a cura di F. Demarchi, A. Ellena e B. Cattarinussi). Milano 1987. P. 261-280.
- ⁵ Rivoluzione // Politica. Milano 1996. P. 412-413.
- ⁶ Nisbet R. A. Sociologijos tradicija. Vilnius 2000. P. 261-323.
- ⁷ Foucault M. Seksualumo istorija. Vilnius 1999. P. 61-102.
- ⁸ Sloterdijk P. Ciniško proto kritika. Vilnius 1999. P. 193-195. 317-323.
- ⁹ Reich W. La rivoluzione sessuale. Milano 1964; Fourez G. La rivoluzione sessuale in prospettiva // Concilium 3 (1984). P. 19-31; Vidal M. Manuale di etica teologica, 2, parte seconda. Morale dell'amore e della sessualità. Assisi 1996. P. 84-97.
- ¹⁰ Sloterdijk P. Ciniško proto kritika. Vilnius 1999. P. 306-316.
- ¹¹ Pagerbs prostitutes // Lietuvos rytas 2007 01 23, Nr. 18. P. 19.
- ¹² Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2000 12 07 pažyma Nr. 00/0019 *Dėl apnuoginto moters kūno naudojimo reklamoje*.
- ¹³ *Il futuro del femminismo*, 22 dicembre 2006 // www.zenit.org. 2007 01 03.
- ¹⁴ Žukauskienė R., Navaitienė J., Kanapinskaitė J. Social demographic and personality factors related to woman's subjective well-being // Socialinis darbas (2005), Nr. 4. P. 13.
- ¹⁵ VDU prof. K. Pukelio pranešimas *Jaunosios kartos rengimas šeimai: Trojos arklys prie pedagoginių vertybių tvirtovės vartų skaitytas Santuokos ir šeimos studijų centro (Katalikų teologijos fakultetas, VDU) organizuotoje Respublikinėje mokslinėje konferencijoje Šiandieniai iššūkiai santuokai ir šeimai: problemos bei perspektyvos* 2006 10 06.
- ¹⁶ Meilius K., Juškevičius J., Širinskienė A. Konkubinato iššūkiai šeimai // Krikščioniškoji šeima ir visuomenė (red. S. Vaitiekūnas, A. Ramonas) Tiltai. Priedas: Mokslo darbai. 2006. Nr. 31. P. 148-152.
- ¹⁷ Laučius V. Supriešintos vertybės: šeima, santuoka ir draugystė // www.delfi.lt. 2007.02.22.
- ¹⁸ Vasiliauskaitė Z. Savaimė – tik nuo kalno // Artuma. 2007 m. sausis Nr. 1. P. 20.
- ¹⁹ Stankevičius R. Gal valstybei trukdo šeima? // Respublikos priedas *Julius* 2006 12 16. P. 3.
- ²⁰ Zaiškaitė D. Širdies draugo pasieškos internete // Respublika 2007 01 05. Nr. 3. P. 20.
- ²¹ Pumputytė M. XXI amžiaus grimasa – kompiuteris vietoj meilės guolio // Lietuvos ryto 2006 04 22, Nr. 91 „Rytai – Vakarai“. P. 8.
- ²² Vasiliauskaitė Z. Savaimė – tik nuo kalno // Artuma, 2007 m. sausis Nr.1. P. 19-21.
- ²³ Griškonytė A. Moterų neapykanta vyrams perduodama iš kartos į kartą // Lietuvos rytas. 2006 08 29. Nr. 196. P. 4.
- ²⁴ Griškonytė A. Vyro širdyje įskiepyta neapykanta moteriai žlugdo šeimą // Lietuvos rytas. 2006 08 08. Nr. 179. P. 4.
- ²⁵ Griškonytė A. Atsakomybės jausmą turintis žmogus nieško atpirkimo ožio // Lietuvos rytas, 2006 11 28. Nr. 273. P. 4.
- ²⁶ Commission on Parenthood's Future. *The Revolution in Parenthood: The Emerging Global Clash Between Adult Rights and Children's Needs*, New York: Institute for American Values, 2006.
- ²⁷ Cere D. *The Future of Family Law and the Marriage Crisis in North America*, New York: Institute for American Values, 2005.
- ²⁸ Valevičienė D. Laisvi greitai ir pigiai // Kauno diena 2007 01 23.
- ²⁹ Zdanevičius A. Santuoka dar nelygu šeimai // Atgimimas 2007 01 23.
- ³⁰ Kaikarytė D. Jei negali mylėti mano vaiko negali mylėti ir manęs // Stilius. Lietuvos ryto žurnalas. 2006 10 20. Nr. 42. P. 31.
- ³¹ Myers D. G. *Psichologija*. Kaunas. 2000. P. 636-637.
- ³² Tereškinas A.. Šeimos bei partnerystės formos ir šeimos politika Lietuvos žiniasklaidoje // <http://www.gay.lt/family/tereshkinas.pdf>. 2007 01 03.
- ³³ Jankauskaitė M. Lietuvoje seniai nebėra to, ką politikai vadina tradicine šeima // <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=11464305>. 2006 09 03.
- ³⁴ Meilius K. Ar laisvamanybė, kaip politiškai privilegijuota ideologija, nepažeidinėja tradicinių religinių bendruomenių ir bendrųjų teisių? // Soter. Nr. 17. VDU 2006. P. 99-130.
- ³⁵ Tėvystės atostogos 2006 06 08 // Valstybės žinios. 2006. Nr. 72-2677. Publikacija 2006 06 28.

- ³⁶ Valonytė L. Įstatymais remiamos vien tradicinės šeimos // Lietuvos rytas. 2006 12 19. Nr. 291. P. 4.
- ³⁷ Maslauskaitė A. Šeimos deinstitutionalizacija: raida, priežastys ir iššūkiai šeimos politikai // <http://www.gay.lt/family/maslauskaite.pdf>. 2007 01 03.
- ³⁸ Epstein C. F. *Woman's Place*. Berkeley: University of California Press. 1971. P. 86–150.
- ³⁹ Kaikarytė D. Jei negali mylėti mano vaiko negali mylėti ir manęs // Stilius. Lietuvos ryto žurnalas. 2006 10 20. Nr. 42. P. 32.
- ⁴⁰ Lapėnaitė D. Lengviausias prostitutės vaidmuo // Mes – moterys! Lietuvos ryto mėnesinis žurnalas. 2006 balandis. P. 68.
- ⁴¹ Janeway E. *Man's World Place*. New York: David McKay. 1975. P. 70–217.
- ⁴² Navickas A. Dar kartą apie šeimos vertybes // <http://www.pilieciai.lt/minerva/viewtopic.php?p=1999> 2006 09 03.
- ⁴³ Navaitis G. Vyrų nuostatos į vyriškumo skleidimą šeimoje // Socialinis darbas. Nr. 4. MRU 2005. P. 34–39; Navaitis G. *Vyriškumo sampratos kaita šiandieninėje Lietuvoje*. MRU doc. pranešimas skaitytas Santuokos ir šeimos studijų centro (Katalikų teologijos fakultetas, VDU) organizuotoje Respublikinėje mokslinėje konferencijoje *Šiandieniai iššūkiai santuokai ir šeimai: problemos bei perspektyvos* 2006 10 06.
- ⁴⁴ Zalumskytė A. Moteriškumo ir vyriškumo ugdymas šiuolaikinėje šeimoje: jaunų suaugusiųjų požiūris // Krikščioniškoji šeima ir visuomenė (red. S. Vaitiekūnas, A. Ramonas) Tiltai. Priedas: Mokslo darbai, 2006, Nr. 31. P.200–222.
- ⁴⁵ Curry O., Cronin H. *The evolved Family*. London: Centre for Philosophy Natural and Social Sciences. 2001. P. 32.
- ⁴⁶ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius 2006. P. 90–115.
- ⁴⁷ Nastopkaitė K. Lietuvos rytas, 2004 10 09.
- ⁴⁸ Nastopkaitė K. Vienas kūdikis nuo šiol turės dvi motinas // Lietuvos rytas. 2006 10 19. Nr. 240. P. 20.
- ⁴⁹ Altman D. *Gay/Lesbian Movements* // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Elsevier Science Ltd, 2001. P. 5895–5898; Kaip pavyzdys, galėtų būti buvusi Olandijos ir Anglijos kolonija, Pietų Afrikos Respublika, kur parlamentas 2006 11 14 įstatymu patvirtino galimybę sudaryti santuokas tarp tos pačios lyties asmenų. Tai pirmoji valstybė Afrikos kontinente, leidusi tuoktis homoseksualiems poroms. Tą patvirtina ir šios valstybės konstitucija aiškiai įvardijama draudimui diskriminuoti žmonės dėl savo seksualinės orientacijos. Todėl ir *Civil Union Bill* numato galimybes be jokios išimties tiek skirtingos, tiek tos pačios lyties asmenims sudaryti santuokas arba registruoti savo partnerystę (*unione civile*). Tam davė pagrindo Konstitucinio teismo 2005 12 01 sprendimas, išaiškinęs įstatymų prieštaravimą Konstitucijai, kuriais buvo reguliuojamas santuokų sudarymas pagal seksualinę orientaciją, t.y. tos pačios lyties asmenims neleidžiant tarpusavyje susituokti. Todėl Teismas įpareigojo parlamentą pakeisti ligi tol galiojusias ir dabar pripažintas antikonstitucinėmis normas į palankias ne tik heteroseksualams, bet homoseksualams. Parlamentui susilaukus opozicijos iš konservatorių ir kai kurių religinių grupių buvo nuspręsta naujuosius reikalavimus pridėti prie jau egzistuojančio santuokos sudarymo akto, kuris santuoką apibrėžia kaip vyro ir moters sąjungą ir sykiu į įstatymą įtraukti religinių santuokų pripažinimą, žr. *Republic of South Africa*. Civil union Bill // Government Gazette, No. 29169 of 31 August 2006. B26–2006.
- ⁵⁰ Ndaba B., Courts failed my son – dad, // The Independent on Saturday, March 25, 2006.
- ⁵¹ Rimini C., Aborto, decide la donna. Il no del marito non conta // Corriere della Sera, 31 gennaio 2006.
- ⁵² Tereškinas A.. Šeimos bei partnerystės formos ir šeimos politika Lietuvos žiniasklaidoje // <http://www.gay.lt/family/tereshkinas.pdf>. 2007 01 03
- ⁵³ Lobbia G., Trasforini L. Voglio una mamma e un papà. Coppie omosessuali, gamiglie atipiche e adozione. Ancora 2006.
- ⁵⁴ Meilius K., Juškevičius J., Širinskienė A. Konkubinato iššūkiai šeimai // Krikščioniškoji šeima ir visuomenė (red. S. Vaitiekūnas, A. Ramonas) Tiltai. Priedas: Mokslo darbai. 2006. Nr. 31. P. 148–199.
- ⁵⁵ Statusas // Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius 1969. P. 715; Statusas // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 10. Vilnius 1983. P. 395.
- ⁵⁶ Vaidmuo // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 11. Vilnius. 1983. P. 622.
- ⁵⁷ Socialinis statusas // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 10. Vilnius 1983. P. 281.
- ⁵⁸ De Simone G. Lezioni di sociologia generale e sociologia giuridica P. 47–77; Bartoli G. Status // *Nuovo Dizionario di Sociologia* (a cura di F. Demarchi, A. Ellena e B. Cattarinussi). Milano. 1987. P. 2057–2064.

LITERATŪRA

1. Altman D. Gay/Lesbian Movements // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Elsevier Science Ltd. 2001.
2. Bartoli G. Status // Nuovo Dizionario di Sociologia (a cura di F. Demarchi, A. Ellena e B. Cattarinussi). Milano. 1987.
3. Cere D. The Future of Family Law and the Marriage Crisis in North America. New York: Institute for American Values. 2005.
4. Commission on Parenthood's Future. *The Revolution in Parenthood: The Emerging Global Clash Between Adult Rights and Children's Needs*. New York: Institute for American Values. 2006.
5. Curry O., Cronin H. The evolved Family. London: Centre for Philosophy Natural and Social Sciences. 2001.
6. De Simone G. Lezioni di sociologia generale e sociologia giuridica P. 47–77; Bartoli G. Status // Nuovo Dizionario di Sociologia (a cura di F. Demarchi, A. Ellena e B. Cattarinussi). Milano 1987.
7. Elshtain J. B. Vyro viešumas, moters privatumas. Vilnius. 2002. P. 11–16.
8. Epstein C. F. Woman's Place, Berkeley: University of California Press. 1971.
9. Foucault M. Seksualumo istorija. Vilnius. 1999.
10. Fourez G. La rivoluzione sessuale in prospettiva // Concilium 3 (1984).
11. Griškonytė A. Atsakomybės jausmą turintis žmogus neieško atpirkimo ožio // Lietuvos rytas. 2006 11 28. Nr. 273.
12. Griškonytė A. Moterų neapykanta vyrams perduodama iš kartos į kartą // Lietuvos rytas. 2006 08 29. Nr. 196.
13. Griškonytė A. Vyro širdyje įskiepyta neapykanta moteriai žlugdo šeimą // Lietuvos rytas. 2006 08 08. Nr. 179.
14. <http://www.lygus.lt/gm/article.php?id=41> 2006 09 03
15. *Il futuro del femminismo*, 22 dicembre 2006 // www.zenit.org. 2007 01 03.
16. Janeway E. Man's World Place. New York: David McKay. 1975. P. 70–217.
17. Jankauskaitė M. Lietuvoje seniai nebėra to, ką politikai vadina tradicine šeima // <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=11464305>. 2006 09 03.
18. Kaikarytė D. Jei negali mylėti mano vaiko negali mylėti ir manęs // Stilius, Lietuvos ryto žurnalas. 2006 10 20. Nr. 42.
19. Lapėnaitė D. Lengviausias prostitutės vaidmuo // Mes – moterys! Lietuvos ryto mėnesinis žurnalas 2006 balandis.
20. Laučius V. Supriešintos vertybės: šeima, santuoka ir draugystė // www.delfi.lt. 2007.02.22.
21. Lobbia G., Trasforini L. Voglio una mamma e un papà. Coppie omosessuali, gamiglie atipiche e adozione. Ancora 2006.
22. Maslauskaitė A. Šeimos deinstitutionalizacija: raida, priežastys ir iššūkiai šeimos politikai // <http://www.gay.lt/family/maslauskaita.pdf>. 2007 01 03.
23. Meilius K. Ar laisvamanybė, kaip politiškai privilegijuota ideologija, nepažeidinėja tradicinių religinių bendruomenių ir bendrųjų teisių? // Soter. VDU 2006. Nr. 17.
24. Meilius K., Juškevičius J., Širinskienė A. Konkubinato iššūkiai šeimai // Krikščioniškoji šeima ir visuomenė (red. S. Vaitiekūnas, A. Ramonas) Tiltai. Priedas: Mokslo darbai. 2006. Nr. 31.
25. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2000 12 07 pažyma Nr. 00/0019 *Dėl apnuoginto moters kūno naudojimo reklamoje*.
26. Myers D. G. Psichologija. Kaunas. 2000.
27. Nastopkaitė K. Lietuvos rytas. 2004 10 09.
28. Nastopkaitė K. Vienas kūdikis nuo šiol turės dvi motinas // Lietuvos rytas. 2006 10 19. Nr. 240.
29. Navaitis G. Vyrų nuostatos į vyriškumo sklaidą šeimoje // Socialinis darbas. Nr. 4. MRU. 2005.
30. Navaitis G. Vyriškumo sampratos kaita šiandieninėje Lietuvoje, MRU doc. pranešimas skaitytas

- Santuokos ir šeimos studijų centro (Katalikų teologijos fakultetas, VDU) organizuotoje Respublikinėje mokslinėje konferencijoje *Šiandieniai iššūkiai santuokai ir šeimai: problemos bei perspektyvos* 2006 10 06.
31. Navickas A. Dar kartą apie šeimos vertybes // <http://www.pilieciai.lt/minerva/viewtopic.php?p=1999> 2006 09 03.
  32. Ndaba B. Courts failed my son – dad // *The Independent* on Saturday. March 25. 2006.
  33. Nisbet R. A. Sociologijos tradicija. Vilnius. 2000.
  34. Pagerbs prostitutės // *Lietuvos rytas*. 2007 01 23. Nr. 18.
  35. Pukelis K. Pranešimas *Trojos arklys, vardu lytinis švietimas, arba liga mirčiai*, skaitytas Santuokos ir šeimos studijų centro (Katalikų teologijos fakultetas, VDU) organizuotoje Respublikinėje mokslinėje konferencijoje *Šiandieniai iššūkiai santuokai ir šeimai: problemos bei perspektyvos*. 2006 10 06.
  36. Pumputytė M. XXI amžiaus grimasa – kompiuteris vietoj meilės guolio // *Lietuvos ryto* 2006 04 22. Nr. 91. Rytai–Vakarai.
  37. Reich W. *La rivoluzione sessuale*. Milano. 1964.
  38. *Republic of South Africa*. Civil union Bill // *Government Gazette*. No. 29169 of 31 August 2006. B26-2006.
  39. Rimini C. Aborto, decide la donna. Il no del marito non conta // *Corriere della Sera*, 31 gennaio 2006.
  40. *Rivoluzione* // *Politica*. Milano 1996. P. 412–413.
  41. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius. 2006.
  42. Sloterdijk P. Ciniško proto kritika. Vilnius. 1999.
  43. *Socialinis statusas* // *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 10. Vilnius. 1983.
  44. Stankevičius R. Gal valstybei trukdo šeima? // Respublikos priedas *Julius*. 2006 12 16.
  45. *Statusas* // *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 10. Vilnius. 1983.
  46. *Statusas* // *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius. 1969.
  47. Tereškinas A. Šeimos bei partnerystės formos ir šeimos politika Lietuvos žiniasklaidoje // <http://www.gay.lt/family/tereshkinas.pdf>. 2007 01 03
  48. Tėvystės atostogos, 2006 06 08 // *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 72–2677, publikacija 2006 06 28.
  49. *Vaidmuo* // *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 11. Vilnius. 1983.
  50. Valevičienė D. Laisvi greitai ir pigiai // *Kauno diena* 2007 01 23.
  51. Valonytė L. Įstatymais remiamos vien tradicinės šeimos // *Lietuvos rytas*. 2006 12 19. Nr. 291.
  52. *Vasiliauskaitė Z.* Savaime – tik nuo kalno // *Artuma*. 2007 m. sausis Nr. 1.
  53. Vidal M. *Manuale di etica teologica*, 2, parte seconda. *Morale dell'amore e della sessualità*. Assisi 1996. P. 84–97;
  54. *Zailskaitė D.* Širdies draugo paieškos internete // *Respublika*. 2007 01 05. Nr. 3.
  55. *Zalumskytė A.* Moteriškumo ir vyriškumo ugdymas šiuolaikinėje šeimoje: jaunų suaugusiųjų požiūris // *Krikščioniškoji šeima ir visuomenė* (red. S. Vaitiekūnas, A. Ramonas) Tiltai. Priedas: Mokslo darbai. 2006. Nr. 31.
  56. *Zdanevičius A.* Santuoka dar nelygu šeimai // *Atgimimas*. 2007 01 23.
  57. Žukauskienė R., Navaitienė J., Kanapinskaitė J. Social demographic and personality factors related to woman's subjective well-being // *Socialinis darbas*. MRU. 2005. Nr. 4.

Gauta: 2007 01 24

Parengta spaudai: 2007 04 30

Kazimieras MEILIUS, Marius JONAITIS

SIGNIFICANCE OF SOCIAL, PSYCHOLOGICAL AND LEGAL FACTORS TO THE FAMILY RELATIONS' TRANSFORMATION DETERMINING DEVALUATION OF PATERNITY STATUS

S u m m a r y

Similarly to the proletariat's strive to compare itself with the bourgeoisie the feminism's strive to compare itself with the patriarchy or the strive of alternative marriages into traditional ones results into trying to create not only adequate, but more meaningful models that those system or institutional models that served as exemplary ones. Quite a similar thing happened with a family model. If earlier the family has always been the sexuality controlling institution, later, when sexuality regulating instruments were overtaken from the family, models characteristic to normal marriage or family life started to be abandoned and passing over to independent sexuality regulating society. Therefore a contemporary individual tries to abandon values of a stable traditional family life and become independent of it. However such an individual becomes dependent on biological feelings and, as numerous observations show, he, each time with more exhibitionistic aggressiveness, seeks to base his sexual needs on law.

Nowadays family has become a strange topic. Even those who have parents, also brothers, sisters or kids, not always, due to their limited awareness, are able to answer the importance of the family or what its role is in the life of the society or an individual and how it can change people's mutual relations. Domination of individual views diminishes feelings of social collectivism. The right to self-realisation becomes predominant, feeling of fair is directed to undertaken commitments, total lack of common responsibility, because there exist a tendency to take one's own and others' life quite superficially. However, in the situation like this, everything that we tend to call self-realization, it becomes role roles dictated by consumption society.

Traditional marriage even in relatively modern times was the basis of marital relations: the husband provided for the family and wife took care of it. Nowadays forward external obligations are tententiously liquidated. Marriage more and more becomes a relation that is initiated and continued till the tight contact and emotional satisfaction with the spouse is rendered. The modern concept of amity has the similar basis. A person is held a friend if the terms kept with him bring some reward. So, amity as well loses its meaning.

Though obligations of the family can be quite weak but these obligations are introduced directly by family relations through the ties of blood. Meanwhile friendly affection keeps the relation until the mutual feelings of nearness exist. That is why when personal relations are tested and filled with tension and satisfaction, the relation is aspired only because it gives something for the partners. Devaluated family relations lack traditional duties and obligations and are replaced with other relations based on satisfaction, pleasure and interest.

Fluctuation of temper does not provide the stability of relation for which the unity of rights and obligations is set by the status of person. Devaluating the grade of the occupied status and not giving clearness to it is more and more often transited to the performance of roles. In this case the duties are derived not from the personal status but simply from a performed role that is characteristic for the certain person or not. In fact, like the status can not exist without the role, the role can not exist without the status. Denying of this rule leads to the situations when husband has to perform the role of mother and wife – the role of father.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tradicinė šeima, alternatyvi šeima, statusas, vaidmuo.

KEY WORDS: traditional family, alternative family, status, role.

Kazimieras MEILIUS – Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros profesorius; Vilniaus arkivyskupijos Tribunolo viceoficialas, kunigas; Kultūrinės psichiatrijos asociacijos bendrasteigėjas, komiteto narys.

Kazimieras MEILIUS – professor at Law Faculty of Mykolas Romeris University; Vice-Official of Vilnius Archdiocesan Tribunal, co-founder and member of Committee of Lithuanian Association of Transcultural Psychiatry.

Marius JONAITIS – daktaras, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorius, Kauno apygardos teismo pirmininko patarėjas.

Marius JONAITIS – Doctor lecturer at Mykolas Romeris university Law faculty Civil procedure department, advisor to the Chairman of Kaunas county court.